

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

"Η Κοινωνική Ένταξη των Πακιστανών μεταναστών στην
Ελλάδα» : Η περίπτωση της Ναυπακτίας".

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΧΑΜΗΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:
ΦΕΡΩΝΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (Επιβλέπων Καθηγητής)

ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ Ε.

ΓΑΖΗ Φ.

Κόρινθος, Ιούνιος 2022

*Αφιερωμένη στον σύζυγό μου που άντεξε
και αντέχει ακόμα.....!*

Copyright © _____, 2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1. Μετανάστευση και Ελληνικό κράτος	9
1.1 Ορισμός Μετανάστευσης	9
1.1.1 Είδη μεταναστευτικής κίνησης	10
1.2 Αιτίες Μετανάστευσης	11
1.2.1 Αποτελέσματα και επιπτώσεις στο κράτος υποδοχής.....	12
1.3 Χαρακτηριστικά της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής	14
1.3.1 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα μεταναστών στην Ελλάδα.....	14
1.3.2 Οι Πακιστανοί μετανάστες στην Ελλάδα	16
Κεφάλαιο 2. Ενταξιακή πολιτική και μετανάστες.....	18
2.1 Ένταξη και Ενσωμάτωση	18
2.2 Η κοινωνική ένταξη στο Ελληνικό κράτος	21
2.3 Οι παράμετροι της κοινωνικής ένταξης.....	22
2.3.1 Εργασία.....	22
2.3.2 Δημόσια υγεία	24
2.3.3 Στέγαση.....	25
2.3.4 Οικογενειακές συνθήκες	26
2.3.5 Κοινωνική ζωή	27
2.3.6 Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική εκπαίδευση	28
ΜΕΡΟΣ Β' ΕΡΕΥΝΑ	33
Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία Έρευνας	33
3.1 Πληθυσμιακή Ομάδα - Δείγμα	35
3.2 Τόπος και Χρόνος	36
3.3 Εργαλείο Ατομικής Συνέντευξης.....	36
3.4 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων	37
Κεφάλαιο 4. Αποτελέσματα Έρευνας.....	38
4.1 Περιορισμοί της Έρευνας	51
Συμπεράσματα	53
Βιβλιογραφία	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	62

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία ερευνάται η δυνατότητα και οι τρόποι κοινωνικής ένταξης μεταναστευτικών ομάδων στο ελληνικό κράτος. Παρά το γεγονός ότι παρατηρούνται πολλές και διαφορετικές μεταναστευτικές εισροές στο ελληνικό κράτος, επιλέχθηκε να εξεταστεί η πακιστανική ομάδα δεδομένου ότι είναι πολυπληθής. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα επικεντρώθηκε στους Πακιστανούς μετανάστες επαρχιακής πόλης και συγκεκριμένα της Ναυπακτίας καθώς αναμένεται η κοινωνική ένταξή τους να παρουσιάζει περισσότερες δυσκολίες. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξεταστεί ο βαθμός της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών, οι σχέσεις τους με τους κατοίκους της περιοχής και οι συνθήκες διαβίωσής τους με σημαντικό άξονα διερεύνησης τον τομέα της εργασίας. Επιπλέον, μέσα από την έρευνα προσεγγίζεται και το ζήτημα των μελλοντικών σχεδίων των Πακιστανών μεταναστών προκειμένου να φανεί ο βαθμός ικανοποίησής τους από την μεταχείρισή τους από το Ελληνικό κράτος. Η επιλογή της μεθόδου συλλογής του ερευνητικού υλικού είναι η ποιοτική και συγκεκριμένα η πραγματοποίηση ημι - δομημένων συνεντεύξεων σε δέκα Πακιστανούς άντρες από 20 έως 45 ετών. Η επιλογή αυτή κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να δώσει τη δυνατότητα μελέτης περαιτέρω ζητημάτων που μπορεί να προέκυπταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης αλλά και για να δώσει μεγαλύτερη ευχέρεια στους συνεντευξιζόμενους να θέσουν τους προβληματισμούς τους. Έτσι λοιπόν, το δείγμα αυτό πρόσφερε τη δυνατότητα να εξεταστούν όλες οι παράμετροι της ένταξης.

Λέξεις κλειδιά: μετανάστες, ένταξη, ενσωμάτωση, κοινωνική ζωή, αποδοχή, Πακιστανική κοινότητα

Abstract

In the present work, the possibility and the ways of social integration of immigrant groups in the Greek state are investigated. Despite the fact that there are many different immigration inflows into the Greek state, it was chosen to examine the Pakistani group as it is numerous. More specifically, the research focused on Pakistani migrants from a provincial town, specifically in Nafpaktia, as their social integration is expected to present more difficulties. The aim of the present study is to examine the degree of social integration of immigrants, their relations with the inhabitants of the region and their living conditions with an important axis of exploration in the field of work. In addition, the research approaches the issue of future plans of Pakistani immigrants in order to show their degree of satisfaction with their treatment by the Greek state. The choice of the method of collecting the research material is the quality and specifically the conduct of semi-structured interviews with ten Pakistani men from 20 to 45 years old. This choice was deemed necessary in order to enable the study of further issues that may have arisen during the interview but also to give greater opportunity to the interviewees to raise their concerns. Thus, this sample offered the possibility to examine all the parameters of integration.

Keywords: immigrants, integration, integration, social life, acceptance, Pakistani community

Εισαγωγή

Η μετανάστευση αποτελεί μια πολιτική, οικονομική και διοικητική συνθήκη, η οποία επηρεάζει το παγκόσμιο πολιτικό στερέωμα μέσα από μια διαδοχική ιστορική παρουσία. Πρόκειται για μια κατάσταση με ποικίλες εκφάνσεις, η οποία σε κάθε περίπτωση εφαρμόζεται και εκδηλώνεται κατά διαφορετικό τρόπο, γι' αυτό και προκύπτουν διαφορετικά είδη μεταναστών. Το ζήτημα της μετανάστευσης δεν απασχόλησε εξ αρχής την παγκόσμια πολιτική, συγκεκριμένα τη δεκαετία του 1980 το θέμα της μετανάστευσης συνδεόταν αποκλειστικά με τους πρόσφυγες με τον ΟΗΕ να μην αναγνωρίζει τη μετανάστευση σαν μείζον ζήτημα προς εξέταση. Ωστόσο, από τις αρχές ήδη της δεκαετίας του 1990 αναγνωρίστηκε η σημασία του ζητήματος της μετανάστευσης τόσο σε κρατικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, το οποίο επεκτάθηκε και στο επίκεντρο ενδιαφέροντος διεθνών φορέων και ΜΚΟ (Baldwin-Eduards, 2008).

Η παρουσία των μεταναστών σε ένα κράτος δε θεωρείται ότι διαμορφώνει μια προβληματική κατάσταση, αλλά αντιθέτως αναγνωρίζονται οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις που μπορεί να επέλθουν από την πολιτισμική αλληλεπίδραση, γι' αυτό επιλέγονται ενταξιακές πολιτικές πρακτικές (Penninx, 2001). Η μεταναστευτική κίνηση στο πλαίσιο της ΕΕ φαίνεται πως έχει ως αποτέλεσμα εκτός από τα οικονομικά οφέλη και την δημογραφική ενίσχυση ενός 'γερασμένου' ευρωπαϊκού πληθυσμού και συνεπακόλουθα την αύξηση του πληθυσμού που δύναται να εργαστεί. Η ένταξη λοιπόν των μεταναστών θέτει ως καιρία σημεία την εξασφάλιση ισότητας, αποδοχής και σεβασμού της ετερότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, η επίτευξη των στόχων της ένταξης δεν μπορούν να σταθούν αποκλειστικά στο πλαίσιο του δημόσιου διαλόγου, αλλά έχει καταστεί αδήριτη η θεσμική υποστήριξη και έννομη κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους στα κράτη ένταξης (Bozjas, 2005).

Στο πλαίσιο της μελέτης της ένταξης των μεταναστών εξετάζεται το παράδειγμα του Ελληνικού κράτους και συγκεκριμένα η περίπτωση των Πακιστανών μεταναστών. Η μελέτη της συγκεκριμένης ομάδας έγκειται στον μεγάλο αριθμό μεταναστών που έχουν εγκατασταθεί σε όλη την έκταση της χώρας (Rauch & Frese, 2012). Παρόλα αυτά αξίζει να σημειωθεί ότι η εξέταση των Πακιστανών μεταναστών καθίσταται δυσχερής σε ερευνητικό επίπεδο, καθώς η είσοδος τους στη χώρα ως επί τον πλείστον είναι παράνομη. Στην παρούσα εργασία, μελετάται η περίπτωση των Πακιστανών μεταναστών της Ναυπάκτου, όπου και έχουν μια δυναμική παρουσία.

Πρόκειται για έναν λαό που κατατάσσεται στην Ασιατική Μετανάστευση με μια πολυπληθή ομάδα να διαμένει στην Ευρώπη ευρύτερα και στην Ελλάδα συγκεκριμένα με ελάχιστα όμως καταγεγραμμένα στοιχεία.

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, στο πρώτο κεφάλαιο, περιγράφεται η έννοια της μετανάστευσης, τα χαρακτηριστικά της, καθώς και οι ιδιαιτερότητες των μεταναστών που εντοπίζονται στην Ελλάδα. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να εξεταστεί η αιτιολογία αλλά και οι συνέπειες της μετανάστευσης στο ελληνικό κράτος με έμφαση στους Πακιστανούς μετανάστες που θα απασχολήσουν το ερευνητικό μέρος. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο υπεισέρχονται οι έννοιες της ένταξης και ενσωμάτωσης που αποτελούν και τις παραμέτρους πάνω στις οποίες δομείται η διοικητική προσέγγιση των μεταναστών από το ελληνικό κράτος. Στο κεφάλαιο αυτό αναφέρονται τα χαρακτηριστικά στα οποία εστιάζει η πολιτική της ένταξης και συγκεκριμένα πως αυτά έχουν εξελιχθεί στο ελληνικό κράτος.

Στο ερευνητικό μέρος, με βάση τον σκοπό της εργασίας που είναι η διερεύνηση του βαθμού της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στην Ελλάδα, εξετάζεται συγκεκριμένα η περίπτωση των μεταναστών που προέρχονται από το Πακιστάν και διαμένουν στο Δήμο Ναυπακτίας. Η έρευνα εστιάζει στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των Πακιστανών μεταναστών, στις συνθήκες που οδήγησαν στην μετανάστευση στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Ναύπακτο, στις συνθήκες διαβίωσης τους στο ελληνικό κράτος, στις εργασιακές συνθήκες που αντιμετωπίζουν και στον τρόπο που εξελίσσεται η κοινωνική ζωή τους. Τέλος, αναφορά γίνεται και στα μελλοντικά τους σχέδια και στις ευρύτερες σκέψεις τους για τη χώρα υποδοχής και την πατρίδα τους.

Κεφάλαιο 1. Μετανάστευση και Ελληνικό κράτος

1.1 Ορισμός Μετανάστευσης

Η μετανάστευση είναι φαινόμενο με ποικίλες εκφάνσεις το οποίο παρουσιάζει μια ιστορική συνέχεια, αλλά με διαφορετικά χαρακτηριστικά μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Στην πραγματικότητα πρόκειται για την μετακίνηση (πολλές φορές μαζική) ανθρώπων από τον τόπο διαμονής και καταγωγής τους σε έναν άλλο με σκοπό να εγκατασταθούν είτε μόνιμα είτε προσωρινά. Η μετακίνηση αυτή υποκινείται από διάφορα αίτια και μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε σε διεθνές επίπεδο είτε εντός ενός κράτους. Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών δεν είναι ενιαία αφού προκύπτουν διαφορετικές περιπτώσεις και συγκεκριμένα οι οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες, οι εκτοπισθέντες, οι πρόσφυγες και οι εκριζοθέντες (Κασιμάτη, 2003).

Η μετανάστευση χαρακτηρίζεται από την αλλαγή του τόπου εγκατάστασης ατόμων μεμονωμένα ή ευρύτερων ομάδων, η οποία μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμη ή μόνιμη, νόμιμη ή παράνομη. Η διαδικασία της μετανάστευσης παρουσιάζει πολλά χαρακτηριστικά, τα οποία μεταβάλλονται αναλόγως των χρονικών, χωρικών και πολιτικοκοινωνικών συνθηκών που επικρατούν. Οι αλλαγές και οι επιρροές της είναι εμφανείς και στον μεταναστευτικό πληθυσμό και στους ντόπιους, καθώς όλοι βιώνουν τις συνέπειες που διαμορφώνονται από τη συνύπαρξη διαφορετικών πληθυσμών (Βλαχάδη, 2009).

Το κύμα μετανάστευσης παρατηρείται έντονο με κατεύθυνση προς τα ευρωπαϊκά κράτη και τις ΗΠΑ. Στη σύγχρονη εποχή οι χώρες υποδοχής επιλέγονται κατά βάση με οικονομικά κριτήρια. Σε πρωταρχικό στάδιο και πριν τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η μετανάστευση ήταν προ τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες ενώ μετά τον πόλεμο εντείνεται ακόμα περισσότερο και πλέον παρατηρούνται μαζικές και οργανωμένες μετακινήσεις ακόμα και στο εσωτερικό της Ευρώπης (Κανελλόπουλος και συν., 2006). Το φαινόμενο αυτό οδήγησε τα κράτη σε συνθηκολόγηση και σε συμφωνίες προκειμένου η υποδοχή και η διαμονή των μεταναστών στις νέες χώρες να προστατεύεται δια νόμου.

Στον μεταναστευτικό πληθυσμό περιλαμβάνονται τα άτομα εκείνα που διαμένουν σε μια ξένη χώρα με βάση την εθνικότητά τους και τον τόπο όπου γεννήθηκαν. Παρόλα αυτά, δε συνεπάγεται αυτομάτως ότι τα άτομα αυτά εγκαταλείπουν την εθνικότητά

τους και υιοθετούν αυτή της χώρας διαμονής, αλλά συνεχίζουν και διατηρούν αυτή της χώρας προέλευσης. Σχετικά με τα παιδιά μεταναστών που γεννιούνται στη χώρα υποδοχής και στην περίπτωση αυτή τα παιδιά περιλαμβάνονται στην κατηγορία των μεταναστών, καθώς δύνανται να κατέχουν την εθνικότητα της χώρας προέλευσης (Κανελλόπουλος και συν., 2006).

Στην παρούσα εργασία, το μεταναστευτικό κύμα που εξετάζεται είναι αυτό των Πακιστανών, οι οποίοι ανήκουν στην κατηγορία των προσφύγων. Πρόκειται για ένα είδος αναγκαστικής μετανάστευσης αφού οι πολίτες ενός κράτους υποχρεούνται σε βίαιο διωγμό ή φυγή από τη χώρα προέλευσης, η οποία βρίσκεται σε ακραία κατάσταση. Η αναγκαστική αυτή μετακίνησή τους υποκινείται από την ανάγκη προστασίας της ίδιας τους της ζωής και γι' αυτό παρατηρείται ότι ως επί το πλείστον είναι παράνομη (Κασιμάτη, 2003, σ.100-103).

1.1.1 Είδη μεταναστευτικής κίνησης

Ο προσδιορισμός της μεταναστευτικής κίνησης εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων οι οποίοι περιλαμβάνουν το πλήθος των μεταναστών που κινούνται από τη χώρα καταγωγής στη χώρα υποδοχής, τους λόγους που οδήγησαν σε αυτή τη μετακίνηση και τον τρόπο και τον χρόνο που εγκαθίστανται στη νέα χώρα διαμονής.

Σε πρώτο στάδιο οι δύο ευρύτερες ομάδες μεταναστευτικών κινήσεων που διακρίνονται είναι η «εσωτερική» και η «εξωτερική». Η εσωτερική περιλαμβάνει την κίνηση πολιτών εντός των συνόρων του κράτους καταγωγής και οδηγεί στην αλλαγή πόλης, δήμου ή μετακίνηση από την επαρχία στην πόλη και αντίστροφα. Η εξωτερική μετανάστευση, η οποία αφορά την εμπλοκή περισσότερων κρατών αναφέρεται στη μετακίνηση λαών από την χώρα καταγωγής σε άλλη χώρα (Νικολάου & Στεργίου, 2006). Στο σημείο αυτό, λόγω της πολυπλοκότητας των χαρακτηριστικών της μετανάστευσης προκύπτουν υποκατηγορίες με τη διάκριση σε νόμιμους, μη νόμιμους μετανάστες και σε πρόσφυγες. Η διάκριση αυτή υποκινείται από την ύπαρξη ή όχι των απαραίτητων δικαιολογητικών για τη μετακίνηση των πολιτών ενώ η περίπτωση των προσφύγων παρά την απουσία γραφειοκρατικής νομιμότητας εν τέλει νομιμοποιείται από την ύπαρξη απειλής και βίας, η οποία διακυβεύει τη ζωή των μεταναστών (Κασιμάτη, 2003, σ.100-103).

Μια άλλη διάκριση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τη μεταναστευτική κίνηση είναι η «πρωτογενής» και «δευτερογενής». Η πρωτογενής μετανάστευση φαίνεται να μην επιφέρει σημαντικές αλλαγές και προβλήματα αφού οι μετακινούμενοι λαοί εγκαθίστανται σε εδάφη μη κατοικούμενα που δεν υπάρχουν ντόπιοι λαοί. Σε αντίθεση, η δευτερογενής δημιουργεί περισσότερα προβλήματα καθώς οι μετανάστες βρίσκονται σε διαρκή επαφή και συμβιώνουν με τον γηγενή πληθυσμό, με αποτέλεσμα συχνά να δημιουργούνται έριδες και να σημειώνονται επιθετικές συμπεριφορές (Penninx, 2001). Επιπλέον, ο Robert Gordon Latham (1851:6) προσθέτει μια ακόμα διάκριση σε «εκούσια» και «ακούσια». Στην πρώτη περίπτωση, πρόκειται για ηθελημένη μετανάστευση, η οποία συχνά υποκινείται από οικονομικά κριτήρια. Στη δεύτερη περίπτωση, πρόκειται για αναγκαστική μετακίνηση ατόμων ή ομάδων ατόμων ενός λαού, οι οποίοι συχνά διαμένουν σε χώρες που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση. Σε αυτή τη μορφή μετανάστευσης ανήκουν οι πρόσφυγες, οι οποίοι καταφεύγουν στις χώρες υποδοχής ζητώντας άσυλο (Νικολάου & Στεργίου, 2006).

Επιπλέον, αναλόγως του αριθμού των ατόμων που μετακινούνται η διάκριση της μετανάστευσης μπορεί να είναι σε «ατομική» και «συλλογική». Όταν κριτήριο είναι το χρονικό διάστημα διαμονής τότε παρουσιάζονται δύο είδη που είναι η «μόνιμη» και η «προσωρινή», όπου στη μεν πρώτη ο μετανάστης δεν σκοπεύει να επιστρέψει στον τόπο διαμονής, στη δε δεύτερη ο μετανάστης σκοπεύει τον μελλοντικό επαναπατρισμό του (Ναξάκης, & Χλέτσος, 2001:74).

1.2 Αιτίες Μετανάστευσης

Οι λόγοι που οδηγούν είτε άτομα είτε λαούς στη μετανάστευση δεν είναι ενιαίοι αλλά παρουσιάζουν μια ποικιλομορφία. Αναλόγως, της αιτιολογίας της μεταναστευτικής κίνησης δημιουργούνται και τα διάφορα μεταναστευτικά είδη. Συγκεκριμένα, όταν οι μετανάστες δημιουργούνται λόγω της ανάγκης εύρεσης καλύτερων εργασιακών συνθηκών ή συγκεκριμένων επαγγελματικών επιλογών τότε η αιτία της μετανάστευσης είναι οικονομική. Στο ίδιο πλαίσιο αναζήτησης καλύτερων συνθηκών διαβίωσης αναγνωρίζονται και τα κοινωνικά αίτια, τα οποία όμως αναφέρονται σε ένα ποιοτικότερο επίπεδο ζωής ευρύτερα και όχι μόνο σε οικονομικό πλαίσιο (Lucas, 2005). Συγκεκριμένα, με τα κοινωνικά αίτια περιγράφονται συνολικά οι επαγγελματικές, οικογενειακές και κάθε είδους διαπροσωπική σχέση που αναπτύσσεται.

Η περίπτωση των προσφύγων αναδύει μια άλλη κατηγορία αιτιών, οι οποίες δεν επιδιώκουν τη βελτίωση του επιπέδου ζωής, αλλά στοχεύουν στην προστασία της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται άτομα τα οποία είτε εκδιώκονται πολιτικά είτε βρίσκονται εν μέσω περιβαλλοντικών προβλημάτων είτε βιώνουν συνθήκες εμπόλεμης κατάστασης. Οι μετανάστες των παραπάνω περιπτώσεων οδηγούνται σε αναγκαστική μετακίνηση από τη χώρα καταγωγής χωρίς ωστόσο να σημαίνει ότι δεν αποζητούν την κοινωνική και οικονομική ένταξη στη χώρα υποδοχής (Baldwin-Eduards, 2008).

1.2.1 Αποτελέσματα και επιπτώσεις στο κράτος υποδοχής

Όπως και στην αιτιολογία έτσι και στις επιπτώσεις της μετανάστευσης σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο οικονομικός παράγοντας του οποία η επιρροή είναι εμφανής τόσο στην χώρα υποδοχής όσο και στη χώρα προέλευσης. Ο οικονομικός αντίκτυπος της μετανάστευσης είναι εμφανής στη χώρα καταγωγής, η οποία υφίσταται μια αποδιοργάνωση καθώς αντιμετωπίζει ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό με την επακόλουθη μείωση των επαγγελματικών επιλογών (Baldwin-Eduards, 2008). Κατά τους Λυμπεράκη, Πελαγίδης (2000, σ.65) αυτή η μείωση του εργατικού δυναμικού ειδικά όταν συνοδεύεται από μεγάλο αριθμό μεταναστευτικού κύματος με άτομα που βρίσκονται στις πιο παραγωγικές ηλικίες, το αποτέλεσμα είναι να υπάρχουν σοβαρές επιπτώσεις και σε ποιοτικό επίπεδο με τη μείωση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας.

Η οικονομική αυτή μεταβολή στις επαγγελματικές σχέσεις με τη μείωση των εργαζομένων δημιουργεί οικονομική στενότητα στα κρατικά ταμεία, τα έσοδα των οποίων είναι περιορισμένα. Από τη μια, οι ενήλικες, οι οποίοι φορολογούνται μειώνονται και από την άλλη περιορίζονται και παρακμάζουν πολλά επαγγέλματα που θα οδηγούσαν σε μια πιο παραγωγική και προσοδοφόρα οικονομία. Κατ' επέκταση, ο κρατικός μηχανισμός οδηγείται σε μια σειρά αποφάσεων που επηρεάζουν και άλλους τομείς του ανθρώπινου βίου. Συγκεκριμένα, οι κρατικές δαπάνες για την εκπαίδευση, οι οποίες οδηγούν στην ειδίκευση του εργατικού δυναμικού ή στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, μειώνονται καθώς δεν μπορούν να υποστηριχθούν λόγω της άμβλυνσης του ποσοστού των υποψήφιων σπουδαστών. Επιπλέον, η μέριμνα και η πρόνοια για τομείς όπως η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη βρίσκονται επίσης σε στάδιο

αποδιοργάνωσης λόγω έλλειψης εσόδων στα κρατικά ταμεία, με αποτέλεσμα ο επαναπατρισμός των μεταναστών να φαίνεται ιδιαίτερα δύσκολος.

Ωστόσο, παρά την οικονομική στενότητα στους κατοίκους που παραμένουν στη χώρα καταγωγής, δημιουργείται η αίσθηση της ύπαρξης περισσότερων ευκαιριών λόγω της μείωσης τους ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, οι μειωμένες θέσεις εργασίας διεκδικούνται από περιορισμένο εργατικό δυναμικό, επομένως φαίνεται να υπάρχει μεγαλύτερη απορροφητικότητα.

Εκτός όμως από τη χώρα προέλευσης σημαντικές αλλαγές υφίσταται η χώρα υποδοχής, η οποία οδηγείται σε μια εισροή εργατικού δυναμικού σε παραγωγικές ηλικίες και συνεπώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας για να εξυπηρετήσουν και την αυξημένη ζήτηση και τις αυξημένες ανάγκες (UNHCR, 2013, σ.123). Οι μετανάστες παρουσιάζουν μεγάλη θέληση για την ενσωμάτωση τους στους χώρους εργασίας και ειδικά στις περιπτώσεις των οικονομικών μεταναστών, υπάρχει ισχυρή θέληση για εργασία (Kuznetsov, Sabel, 2008, σ.56).

Επιπλέον, με την προσέλευση των μεταναστών συντελείται μια δημογραφική αλλαγή, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε μια σειρά μεταρρυθμίσεων στην οικονομία, στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση και στην κοινωνικοπολιτική οργάνωση ευρύτερα, καθώς οι νέοι πολίτες καλούνται να ενσωματωθούν στο νέο κράτος διαμονής. Τα νέα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, οι καινούργιες τεχνολογίες και δεξιότητες που φέρουν οι μετανάστες, συμπληρώνουν και διευρύνουν τα ήδη υπάρχοντα γνωρίσματα του γηγενή πληθυσμού. Ωστόσο, για να μπορεί να υπάρξει αλληλεπίδραση σε κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο, πρωτεύοντα ρόλο έχει το κράτος υποδοχής το οποίο καλείται να λάβει τα απαραίτητα μέτρα μέσα από νόμους και κανονισμούς, τα οποία προωθούν την ενσωμάτωση των μεταναστών. Αναλυτικά, η κρατική οργάνωση πρέπει να προνοήσει για τη στέγαση, την εκπαίδευση, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την εκμάθηση της νέας γλώσσας, την επαφή με τον 'νέο' πολιτισμό και συγχρόνως τη διατήρηση και προστασία της ταυτότητάς των μεταναστών. Η χώρα υποδοχής προνοεί όχι μόνο για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων για την αποδοχή των μεταναστών, αλλά και για την προετοιμασία των ντόπιων κατοίκων, ώστε να υποδεχτούν και αποδεχτούν τους μετανάστες (Lucas, 2005).

1.3 Χαρακτηριστικά της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής

Η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα που ελκύει τον μεταναστευτικό πληθυσμό. Στη συγκεκριμένη εργασία εξετάζεται η περίπτωση των Πακιστανών, οι οποίοι συχνά επιλέγουν το Ελληνικό κράτος ως χώρα υποδοχής και γι' αυτό το λόγο είναι μεγάλος ο αριθμός των Πακιστανών μεταναστών εντός ελληνικών συνόρων. Οι λόγοι που οδηγούν σε αυτή την επιλογή οφείλονται στα χαρακτηριστικά του ελληνικού κράτους που το καθιστούν προσφιλές μέρος για τη διαμονή μεταναστών.

Συγκεκριμένα, για πολλούς Πακιστανούς μετανάστες, η Ελλάδα είναι μόνο ένας ενδιάμεσος σταθμός για το πέρασμα τους σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη (Tonchev, 2007, p. 27). Επίσης, είναι μια χώρα που δια νόμου προσφέρει άσυλο σε προσφυγικούς λαούς και επομένως δημιουργείται το αίσθημα ασφάλειας ότι δε θα εκδιωχθούν οι λαοί αυτοί. Μάλιστα, το ελληνικό κράτος έχει θεσμοθετήσει την νομιμοποίηση των μεταναστών που προσήλθαν παράτυπα στη χώρα, με αποτέλεσμα να δοθεί σε αυτούς τους μετανάστες η ευκαιρία ή να διαμείνουν στο ελληνικό κράτος ή να περάσουν νόμιμα προς άλλα ευρωπαϊκά σύνορα (Leghari, 2009, p. 6).

Οι μετανάστες που προσφεύγουν προς τα Ευρωπαϊκά κράτη συνήθως κινούνται βάσει ενός συγγενικού και φιλικού δικτύου που ήδη έχει εγκατασταθεί εντός κρατών της Ευρώπης και το οποίο λειτουργεί ως διαμεσολαβητής για την ομαλή και γρήγορη εγκατάσταση και ενσωμάτωση των νέων μεταναστών. Ωστόσο, για τους μετανάστες εκείνους που δε διαθέτουν το συγκεκριμένο δίκτυο η Ελλάδα είναι ένα προσφιλές μέρος αφού τους προσφέρει απασχόληση στον τομέα της εργασίας και τη δυνατότητα αποστολής εμβασμάτων στην ιδιαίτερη πατρίδα τους και στους συγγενείς τους που διαμένουν εκεί (Παπαδοπούλου, 2006). Η Ελλάδα αποτελεί σταθμό απόβασης αλλά και ενδιάμεσο σταθμό για τους Πακιστανούς, οι οποίοι συνήθως ακολουθούν το κοινωνικό τους δίκτυο. Παρόλο που το ελληνικό κράτος προσφέρει νομιμοποίηση και εργασιακή αποκατάσταση, η προσέλευση των μεταναστών περιορίστηκε από τους Πακιστανούς τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, καθώς ήταν δύσκολη η απορρόφηση τους στον εργασιακό τομέα

1.3.1 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα μεταναστών στην Ελλάδα

Οι μεταναστευτικές κινήσεις υποκινούνται από κάποια κρίση που παρουσιάζεται στη χώρα προέλευσης. Είτε είναι οικονομική κρίση είτε πρόκειται για

κάποιον πόλεμο οι κάτοικοι ενός κράτους ξεκινούν μαζικές μετακινήσεις αναζητώντας ένα καλύτερο και ασφαλέστερο μέρος διαμονής. Έτσι λοιπόν τα ιστορικά γεγονότα σηματοδοτούν και τη δημιουργία νέων μεταναστών. Το Ελληνικό κράτος υποδέχθηκε για πρώτη φορά μαζικά μετανάστες από χώρες της Αφρικής και της Ασίας που βρίσκονταν στα όρια της ανέχειας. Από την έναρξη όμως της δεκαετίας του 1990 με την κατάρρευση της Σοβιετικής ένωσης και των χωρών του Ανατολικού Μπλοκ ξεκίνησε μια νέα προσέλευση στην Ελλάδα ταυτόχρονα με την είσοδο Αλβανών πολιτών εντός των ελληνικών συνόρων (Παπαδάκη & Παπαδάκη, 2010, σ.47). Η Ελλάδα με αυτόν τον τρόπο καθίσταται μια χώρα με πλούσιο αριθμό μεταναστών από διαφορετικούς λαούς στους οποίους μάλιστα προσφέρει και εργασιακή αποκατάσταση. Αν και τα πρώτα χρόνια ήταν δύσκολος ο υπολογισμός του αριθμού μεταναστών που διέμεναν στην Ελλάδα, καθώς πολλοί απ' αυτούς είχαν εισέλθει παράνομα, ωστόσο μπορούσαν να διακριθούν οι εκάστοτε χώρες προέλευσης (Χλέτσος, και συν., 2005, σ. 93).

Οι μετανάστες στην Ελλάδα από την πρώτη στιγμή απορροφήθηκαν επαγγελματικά με τα επαγγέλματα του τεχνίτη, του εργάτη να είναι τα πιο συνήθη. Επίσης, αρκετοί μετακινήθηκαν στην ύπαιθρο όπου και ασχολήθηκαν με τις αγροτικές εργασίες ενώ υπήρξε διασπορά σε όλη την έκταση της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας (Παπαδάκη & Παπαδάκη, 2010, σ.102). Η κρίση του 2009 δεν επηρέασε μόνο τους Έλληνες κατοίκους αλλά και τους μετανάστες, καθώς μειώθηκαν οι θέσεις εργασίας και οι μισθοί ενώ και η καθημερινότητα παρουσίασε περισσότερη ακρίβεια τιμών. Παρόλα αυτά, δεν υπήρξε εργασιακή αντιπαλότητα ανάμεσα σε μετανάστες και ντόπιους, καθώς οι μετανάστες διεκδικούσαν θέσεις μισθωτών και εργάζονταν ως ανειδίκευτοι και χειρώνακτες, πολλοί ασχολήθηκαν με τον κλάδο της γεωργίας και των κατασκευών αλλά σε κάθε περίπτωση ως μισθωτοί.

Παρόλα αυτά, η οικονομική κρίση και η εργασιακή ανασφάλεια στην οποία επήλθε η Ελλάδα επηρέασε έντονα και τους μετανάστες, οι οποίοι υπό το καθεστώς της εργασιακής ανασφάλειας αναζητούν νέες διεξόδους σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Πολλοί μετανάστες επέστρεψαν στις χώρες τους, κυρίως οι κάτοικοι του Αλβανικού κράτους προκειμένου να αναζητήσουν εκεί καλύτερες εργασιακές συνθήκες λόγω της έντονης ανεργίας που επικρατούσε στην Ελλάδα. Οι μετανάστες στην Ελλάδα οι οποίοι ως επί το πλείστον εργάζονταν στην οικοδομή με την κατάρρευση της εργασιακής

αυτής διεξόδου γνώρισαν την ανεργία και γι' αυτό αναζήτησαν νέες ευκαιρίες στα κράτη τους ή σε άλλα Ευρωπαϊκά.

1.3.2 Οι Πακιστανοί μετανάστες στην Ελλάδα

Όσον αφορά τους Πακιστανούς μετανάστες στην Ελλάδα στην πλειοψηφία τους είναι παράνομη η διέλευσή τους και παρατηρείται τόσο μέσω θαλάσσιων όσο και χερσαίων δρόμων. Αν και υπάρχει φύλαξη (στρατός, συνοριοφυλακή, λιμενικό) προκειμένου να αποφθεχθεί η παράνομη είσοδος, ωστόσο η προσέλευση των Πακιστανών είναι συστηματική (Antonopoulos & Winterdyk, 2006, p. 452). Παρόλα αυτά και οι ίδιοι οι Πακιστανοί επιβαρύνονται οικονομικά, καθώς καλούνται να διαθέσουν ένα υψηλό ποσό το οποίο θα εξασφαλίσει την είσοδο τους στη χώρα και την εξασφάλιση των απαραίτητων δικαιολογητικών για την έννομη διαμονή τους και φυγή τους προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, οι περισσότεροι μετανάστες από το Πακιστάν είναι άνδρες, το οποίο όμως θεωρείται σύνηθες γεγονός για την κουλτούρα του λαού του Πακιστάν. Πρόκειται για έναν λαό μουσουλμανικό με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, οι οποίοι επιλέγουν την χώρα εγκατάστασής τους αναλόγως του δικτύου στο οποίο ανήκουν (Salvanou, et al., 2009, p. 6). Η μεγαλύτερη δυσκολία που έχουν να αντιμετωπίσουν έγκειται στην εκμάθηση των ελληνικών, καθώς είναι υψηλά τα επίπεδα αναλφαβητισμού και είναι λίγοι εκείνοι οι Πακιστανοί, οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει έστω το δημοτικό σχολείο. Η αδυναμία αυτή στη διαχείριση της ελληνικής γλώσσας έχει οδηγήσει σε χαμηλά σε δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, καθώς συναντώνται αντικειμενικές δυσκολίες. Επιπλέον, δύσκολη καθίσταται και η διαμόρφωση κοινωνικών αλληλεπιδράσεων εντός του ελληνικού κράτους με τον γηγενή πληθυσμό αφού δεν υπάρχει η δυνατότητα συνεννόησης στην ίδια γλώσσα (Tonchev, 2007, p. 21).

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι Πακιστανοί στην διαμονή τους στην Ελλάδα βρίσκονται στην αδυναμία επανένωσης της οικογένειας. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα αίτησης δίνεται μόνο μετά από δύο έτη νόμιμης διαμονής εντός των ελληνικών συνόρων με αποτέλεσμα πολλοί πακιστανοί να καταφεύγουν σε προσπάθειες παράνομης εισόδου και εγκατάστασης στο ελληνικό κράτος (Maroukis, 2008, p. 10). Προκειμένου να θεωρηθεί νόμιμη η διαμονή των Πακιστανών δεν απαιτείται να κατέχουν μόνο τα απαραίτητα δικαιολογητικά αλλά θα πρέπει να φροντίζουν να είναι

και σε ισχύ. Το ελληνικό κράτος δίνει τη δυνατότητα νομιμοποίησης στους Πακιστανούς ειδικά με τα προγράμματα του 1998, 2001 και 2005 που στόχο είχαν να περιοριστεί αισθητά ο αριθμός των παράνομων μεταναστών στη χώρα (Lazarescu & Broersma, 2010, p. 402). Οι πακιστανοί ζουν εντός των ελληνικών συνόρων με τον φόβο της απονομιμοποίησης, ο οποίος είναι πιθανός έπειτα από μακροχρόνια παραμονή στη χώρα, ενώ συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με μια ατελείωτη γραφειοκρατία, η οποία τους αφήνει μετέωρους ως προς την εγκατάστασή τους αλλά και φυγή τους από την Ελλάδα αφού για να μπορέσει να αιτηθεί κάποιος άδεια «επί μακρόν διαμένοντος» θα πρέπει να έχει συμπληρώσει 10 χρόνια συνεχόμενης και νόμιμης διαμονής εντός της Ελλάδας (Lazarescu & Broersma, 2010).

Κεφάλαιο 2. Ένταξιακή πολιτική και μετανάστες

2.1 Ένταξη και Ενσωμάτωση

Παρά το γεγονός ότι η ένταξη και ενσωμάτωση φαίνεται να ταυτίζονται στα ζητήματα υποδοχής των προσφύγων στις νέες χώρες ωστόσο η οριοθέτησή τους παρουσιάζει δομικές διαφορές. Επιπλέον, ένας παράγοντας που επηρεάζει την ερμηνεία των δύο αυτών όρων σχετίζεται και με τον τρόπο εφαρμογής τους σε εθνικό πλαίσιο, τον τρόπο δηλαδή που προσεγγίζεται η μετανάστευση σε εθνικό επίπεδο.

Η ένταξη σε επίπεδο κοινωνίας αναφέρεται στις διαδικασίες αφομοίωσης των πολιτών που εισέρχονται στην εκάστοτε κοινωνία και αποτελεί μια επίσημη διαδικασία, η οποία οργανώνεται και προωθείται από το ίδιο το κράτος. Οι λόγοι που υποκινούν την εφαρμογή μέτρων ένταξης υποκινούνται από την αύξηση της μεταναστευτικής ροής, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία συγκρούσεων και διαφωνιών, οι οποίες χρειάζεται να αμβλυνθούν. Στόχοι της ένταξης είναι να καταστεί ομαλή και ασφαλής η διαμονή των μεταναστών εντός των συνόρων της χώρας υποδοχής, αλλά συγχρόνως και βιώσιμη με την εξασφάλιση ίσης μεταχείρισης και συμμετοχής στην εκπαίδευση και υγεία, στη στέγη και την εργασία (Baldwin-Edwards, 2005).

Η διαδικασία της ένταξης αφορά μια πολύπλευρη εξασφάλιση συμμετοχής όλων των κατοίκων του εκάστοτε κράτους τόσο στα δικαιώματα όσο και στις υποχρεώσεις. Οι υπηρεσίες και τα αγαθά καθίστανται προσβάσιμα σε όλους τους πολίτες ανεξάρτητα από τη χώρα καταγωγής, αλλά με κριτήριο πλέον τη χώρα διαμονής. Η χώρα υποδοχής λοιπόν καλείται να εξασφάλιση την ίση συμμετοχή των μεταναστών στον πολιτικό, οικονομικό και δημόσιο βίο με την παροχή δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών καθορίζοντας επιπλέον και τις υποχρεώσεις. Εδώ λοιπόν, εντάσσεται και ο ρόλος των ίδιων των μεταναστών στη διαδικασία της ένταξης, καθώς αν θέλουν να επιτευχθεί θα χρειαστεί και οι ίδιοι να ενστερνιστούν και υπακούσουν τους θεμελιώδεις κανόνες της χώρας υποδοχής και να συμμετέχουν ενεργά στις προσπάθειες για την ένταξή του (Triadafilopoulos, 2012).

Η διαδικασία της ένταξης έχει διττή υπόσταση γιατί από τη μια εξετάζει τις προσπάθειες και τις πολιτικές που ακολουθεί η χώρα υποδοχής προκειμένου οι μετανάστες να αποτελέσουν μέρος και πολίτες της χώρας και από την άλλη εστιάζει

στους μετανάστες και στα χαρακτηριστικά τους και πως με βάση αυτά διαμορφώνεται η σχέση και οι αλληλεπιδράσεις με τη χώρα υποδοχής. Η ένταξη λοιπόν είτε σε ατομικό είτε σε συλλογικό επίπεδο είναι αποτέλεσμα και ανάγκη μιας κοινωνίας που αποζητά τη συνοχή και γι' αυτό τον λόγο υπάρχει πρόνοια για την ενσωμάτωση των μεταναστών (Entzinger & Biezeveld, 2003). Ωστόσο, η κοινωνική ένταξη έχει πολλές και διαφορετικές συνιστώσες καθώς περιλαμβάνει την επαγγελματική αποκατάσταση των μεταναστών, τη στέγαση, την επίλυση εκπαιδευτικών ζητημάτων. Η επιτυχία όμως της ένταξης δε βασίζεται στην κατάργηση των πολιτισμικών καταβολών των μεταναστών, αλλά στην διαβίωσή των χαρακτηριστικών αυτών μαζί με εκείνα της χώρας υποδοχής. Η αποπολιτισμοποίηση, η οποία επιδιώκει την πλήρη αφομοίωση των μεταναστών δεν αποτελεί τεχνική της ένταξης, καθώς διαφοροποιείται η στοχοθεσία τους και το τελικό αποτέλεσμα της εκάστοτε διαδικασίας (Triadafilopoulos, 2012).

Η ενσωμάτωση παρά την εγγύτητα του όρου με την ένταξη, διαφοροποιείται καθώς δεν περιγράφει τη διαδικασία αλλά το αποτέλεσμα της ενταξιακής πολιτικής. Πρόκειται για ένα αποτέλεσμα το οποίο διαφοροποιείται και ποικίλλει αναλόγως των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών που παρατηρούνται ανά χρονική στιγμή. Προκειμένου να καταφέρει να επιτευχθεί η ενσωμάτωση απαιτείται συνεχόμενη και συστηματική ενταξιακή προσέγγιση των μεταναστών από τη χώρα υποδοχής. Στόχος είναι να επιτευχθούν ισχυροί και συνεκτικοί δεσμοί ανάμεσα στους μετανάστες και την κοινωνία στην οποία προσέρχονται ώστε και οι κοινωνικοί αποκλεισμοί να μην αποτελούν σύνηθες φαινόμενο (Σαμπατάκου, 2008).

Από τις κατευθύνσεις της ένταξης αυτή που διενεργείται ως η πλέον επιθυμητή είναι αυτή της ενσωμάτωσης δεδομένου ότι αναγνωρίζει την ισότητα και την αναγνώριση των δικαιωμάτων των μειονοτικών ομάδων. Η κατεύθυνση της 'ανοχής' αν και αποδέχεται τη διαφορετικότητα και τα δικαιώματα των μειονοτικών ομάδων, ωστόσο δε διαθέτει σταθερή και πάγια πολιτική και φαίνεται να αποτελεί μια μετέωρη διαδικασία (Τσιτσελίκης, 2007). Η περίπτωση της 'αφομοίωσης' από την άλλη αναγνωρίζει και αποδέχεται την παρουσία και τα δικαιώματα των μεταναστών αλλά μόνο μέσα από την αναγνώριση τους ως 'πολίτες' του κράτους υποδοχής και της πλήρους υιοθέτησης των πολιτισμικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της νέας χώρας.

Η ενσωμάτωση λοιπόν διενεργείται όχι μόνο σε συλλογικό αλλά και σε ατομικό επίπεδο και αφορά τη σχέση κράτους και πολίτη. Εξετάζει δηλαδή σε τι βαθμό κατάφερε ο μετανάστης να αποτελέσει μέρος της νέας κοινωνικής δομής στην οποία εισήλθε (Penninx, 2003). Ωστόσο δεν πρέπει να παρατηρείται εφησυχασμός καθώς οι συνεκτικοί δεσμοί ανάμεσα στους νέους πολίτες και την κοινωνία είναι εύθραυστοι και κινδυνεύουν να διαρραγούν από φαινόμενα περιθωριοποίησης και ρατσιστικές εξάρσεις. Προκειμένου λοιπόν να μην είναι χαλαρός ο συνεκτικός δεσμός πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από το κράτος υποδοχής που αναλαμβάνει την είσοδο και καθορίζει τις συνθήκες διαμονής των μεταναστών. Επιπλέον, σημαντικός παράγοντας για την επίτευξη της ενσωμάτωσης είναι η κρατική μέριμνα για την εκπαίδευση των μεταναστών αλλά και η παραχώρηση μια πολιτικής ταυτότητας προκειμένου οι μετανάστες να αισθανθούν πολίτες του νέου κράτους αλλά και να θεωρηθούν πολίτες από τους ντόπιους κατοίκους (Penninx, 2003).

Ωστόσο, η διαδικασία της ένταξης δεν αποτελεί μια σταθερή και πάγια πολιτική καθώς παρατηρούνται διαφοροποιήσεις αναλόγως της κρατικής οργάνωσης. Οι ενέργειες εκείνες και οι αποφάσεις που στοχεύουν σε συλλογικό επίπεδο όπως η εκπαίδευση των μεταναστών, η απασχόλησή τους και η διαμονή τους αφορούν την πολιτική ένταξη ενώ η εξέταση των παραπάνω ζητημάτων σε ατομικό επίπεδο σχετίζονται με την πολιτική ενσωμάτωση και εδώ μετατοπίζεται η ευθύνη και στον ίδιο τον μετανάστη (Παπαδοπούλου, 2006).

Η ένταξη λοιπόν αναλόγως των κρατικών επιλογών μπορεί να οδηγήσει σε κλασική αφομοίωση, κατά την οποία οι μετανάστες οδηγούνται σε σταδιακή αποσιώπηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους και πολιτισμικών στοιχείων τους. Επιπλέον, δύναται να δημιουργηθεί μια νέα κοινωνική ομάδα, η οποία όμως στερείται των δικαιωμάτων και αγαθών που χαίρει το σύνολο του ντόπιου πληθυσμού. Σε αυτή την περίπτωση, παρατηρείται χαμηλό επίπεδο συνθηκών διαβίωσης, χαμηλά ποσοστά απασχόλησης στο χώρο εργασίας, έλλειψη εκπαιδευτικής πολιτικής με αποτέλεσμα να είναι έντονα τα επίπεδα αναλφαβητισμού. Εκτός όμως από αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να υπάρξει και ενταξιακή πολιτική μέσω εθνικών κοινοτήτων. Σε αυτή την περίπτωση, τη βασική ευθύνη για την ένταξη φέρει ο ίδιος ο μετανάστης καθώς ο ίδιος καλείται να οργανωθεί σε εθνική κοινότητα προκειμένου να διεκδικήσει δικαιώματα και να προωθήσει τις διαδικασίες της ένταξής του μέσω της κοινότητας (Παπαδοπούλου, 2006).

Δεδομένου ότι η ενσωμάτωση και η ένταξη αποτελούν επίσημες και αναγνωρισμένες διαδικασίες οι οποίες προωθούνται από την πλειοψηφία των χωρών του δυτικού κόσμου είναι αναμενόμενο να υπάρχουν ορισμένες στερεοτυπικές μορφές – μοντέλα. Συγκεκριμένα, εντοπίζεται το ‘μοντέλο του αποκλεισμού’, όπου οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με μια άτεγκτη και πάγια νομοθεσία σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν τον τρόπο υποδοχής τους από τη χώρα προσέλευσης. Το μοντέλο της ‘πολυπολιτισμικότητας’ κατά το οποίο δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διατήρηση και στο σεβασμό των πολιτισμικών καταβολών των μεταναστών. Τέλος, το μοντέλο της ‘προσομοίωσης’, όπου η αναγνώριση των δικαιωμάτων και η ισότητα υπάρχει μόνο στις περιπτώσεις εκείνες των μεταναστών, οι οποίοι έχουν λάβει επίσημα, αναγνωρισμένα και νόμιμα τον τίτλο του πολίτη (Carrera, 2006).

2.2 Η κοινωνική ένταξη στο Ελληνικό κράτος

Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών είναι μια διαδικασία που βασίζεται και εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία. Αρχικά όμως το χαρακτηριστικό εκείνο που μελετάται στην εκάστοτε περίπτωση είναι το κράτος στο οποίο διενεργείται η διαδικασία της κοινωνικής ένταξης και τα χαρακτηριστικά και η φυσιολογία του κράτους αυτού. Εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας, ο πρώτος παράγοντας που εξετάζεται και ο οποίος διαφέρει ανά περίπτωση είναι η χώρα προέλευσης των μεταναστών. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η κοινωνική οργάνωση, το πολιτισμικό υπόβαθρο και οι αξίες με βάση τις οποίες οργάνωναν τη ζωή τους οι μετανάστες πριν την προσέλευσή τους στην Ελλάδα (Γαβρόγλου, 2001). Ξεκινώντας από τον αριθμό των μεταναστών, καθώς όσο μεγαλύτερος είναι τόσο πιο ισχυρή είναι και η μειονοτική μεταναστευτική ομάδα, στη συνέχεια εξετάζονται οι λόγοι που οδήγησαν στη μετανάστευση. Συγκεκριμένα, η ενσωμάτωση των μεταναστών εκείνων που ‘ξεριζώθηκαν’ και οδηγήθηκαν σε αναγκαστική μετακίνηση είναι πιο δύσκολη σε σύγκριση με εκείνων που οικειοθελώς αποφάσισαν τη μετανάστευσή τους σε μια άλλη χώρα (Κασιμάτη, 2003). Επιπλέον, η αναγνώριση ορισμένων κοινωνικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών ως προς τη γλώσσα, τη θρησκεία ή ακόμα και έθιμα βελτιώνει τους ρυθμούς της ένταξης αλλά και τη θέληση για συμβίωση τόσο των μεταναστών όσο και των μόνιμων κατοίκων της χώρας υποδοχής.

Στις περιπτώσεις της αναγκαστικής μετανάστευσης συχνά παρατηρείται άρνηση από την πλευρά των μεταναστών για να ενταχθούν στις χώρες υποδοχής, η οποία συνοδεύεται και από έλλειψη εμπιστοσύνης και καχυποψία από την πλευρά των ντόπιων γεγονός που δυσχεραίνει την ένταξή τους και καθιστά τη διαμονή τους δύσκολη. Στην ελληνική κοινωνία συχνά παρατηρούνται φαινόμενα καχυποψίας προς τους μετανάστες που ανήκουν στην ομάδα των προσφύγων με αποτέλεσμα να παρατηρούνται περιστατικά κοινωνικού αποκλεισμού. Στις περιπτώσεις όμως της θεληματικής μετανάστευσης, η κοινωνική ένταξη παρουσιάζει μια μεθοδικότητα και συστηματικότητα και η συμβίωση μεταναστών και ντόπιων κατοίκων είναι ομαλή και αρμονική (Γαβρόγλου, 2001).

Αναλόγως λοιπόν των χαρακτηριστικών των μεταναστών αν δηλαδή ανήκουν σε εθνοτική ομάδα ή στην κατηγορία των αλλοδαπών και συνυπολογίζοντας το χαρακτηριστικό της νομιμοποίησης επηρεάζεται και ο βαθμός της ένταξής τους. Έτσι οι εθνοτικές ομάδες αν και αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εύρεση εργασίας και στην οικονομική τους ζωή, ωστόσο παρουσιάζουν μεγαλύτερες ευκολίες σε τομείς όπως η εκπαίδευση (Κασιμάτη, 2003).

Οι κοινές δυσκολίες που φαίνεται να παρουσιάζουν μια συστηματικότητα προσανατολίζονται ως προς την εργασία και την οικονομική κατάσταση των μεταναστών καθώς η ανεργία αποτελεί μια συνήθη κατάσταση. Όσον αφορά τη στέγαση οι μετανάστες αντιμετωπίζουν δυσκολίες και ιδιαίτερα οι παράνομοι μετανάστες, οι οποίοι γνωρίζουν ορισμένες μορφές κοινωνικής οργάνωσης μέσα από κοινότητες και συλλόγους, αλλά και εκδηλώσεις και θρησκευτικά έθιμα και τελετές των ομοεθνών τους (Κασιμάτη, 2003:64). Επιπλέον, στο ελληνικό κράτος οι παράνομοι μετανάστες στην πλειονότητα τους είναι άστεγοι και διαμένουν σε εγκαταλειμμένα κτίρια δημιουργώντας από μόνοι τους ένα είδος καταυλισμού προκειμένου να παραμένουν όλοι μαζί και να παλεύουν για την επιβίωσή τους (United Nations, 2012).

2.3 Οι παράμετροι της κοινωνικής ένταξης

2.3.1 Εργασία

Η απασχόληση των μεταναστών στον χώρο εργασίας αποτελεί μια περίπλοκη και δύσκολη διαδικασία καθώς πέρα από τις αντικειμενικές δυσκολίες που προκύπτουν από την παραμονή σε μια ξένη χώρα συχνά υπεισέρχονται και παράγοντες όπως

προκαταλήψεις και στερεότυπα, οι οποίοι λειτουργούν ανασταλτικά για την εργασιακή απασχόληση των μεταναστών. Στις περιπτώσεις των νόμιμων μεταναστευτικών εισροών οι διαδικασίες παραμονής και απασχόλησης διευκολύνονται καθώς εντάσσονται με μεγαλύτερη ευκολία στο κοινωνικό σύνολο. Οι μη νόμιμοι μετανάστες, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους είναι οι προερχόμενοι από την Αφρική και την Ασία λόγω του τρόπου εισόδου τους στην Ελλάδα χάνουν τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματά τους και περιθωριοποιούνται όχι μόνο από τις κοινωνικές συναναστροφές αλλά και από το χώρο εργασίας (Γαβρόγλου, 2001).

Δεδομένης της κατάστασης που διαμορφώνεται με τον μεγάλο αριθμό αντικανονικών μεταναστών διενεργούνται κινήσεις από την κρατική πλευρά ώστε να ρυθμιστούν οι προϋποθέσεις εισόδου στην Ελλάδα, οι συνθήκες διαμονής τους και η προσαρμογή τους στο νέο κράτος (Δημουλάς, 2006). Στις περιπτώσεις αυτές όμως ο κρατικός μηχανισμός δεν είναι προληπτικός αλλά παρεμβατικός, ωστόσο δεν είναι λίγοι οι παράτυποι μετανάστες που εργάζονται αλλά με μειωμένα δικαιώματα καθώς η εργασιακές τους σχέσεις δεν αναγνωρίζονται επομένως δεν είναι προστατευμένοι από φαινόμενα εκμετάλλευσης.

Επιπλέον, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης κυρίως παρατηρείται σημαντικό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων μεταναστών, το οποίο πολλές φορές είναι αποτέλεσμα της περιθωριοποίησης και της εκμετάλλευσης που βιώνουν ως μισθωτοί εργάτες. Αυτή η επιχειρηματικότητα των μεταναστών φέρει πολλές φορές και τα χαρακτηριστικά τόσο τα πολιτισμικά όσο και εθιμοτυπικά που φέρουν από τη χώρα (OECD, 2010).

Στην Ελλάδα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα ορισμένες περιοχές της Αθήνας είναι πολλοί οι μετανάστες οι οποίοι διαθέτουν κάποια επιχείρηση, η οποία προσανατολίζεται κυρίως στο χώρο της εστίασης. Τα οικονομικά οφέλη που έχουν απ' αυτές τις επιχειρηματικές κινήσεις τους είναι περιορισμένα και φαίνεται να προβαίνουν σε αυτή τη λύση λόγω των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στην εύρεση εργασίας (Light & Bhachu, 2004). Επιπλέον, στις επαρχιακές πόλεις οι μετανάστες επιδίδονται σε αγροτικές διεργασίες οι οποίες συνοδεύονται από χαμηλές οικονομικές απολαβές και μη προστατευμένες σχέσεις. Οι εναλλακτικές αυτές λύσεις στην ανεργία από τη μια προσφέρουν μια οικονομική διέξοδο στους μετανάστες αλλά από την άλλη

ενισχύουν την απομόνωσή τους και τον κοινωνικό αποκλεισμό τους (Baum, et al., 2012).

Προκειμένου να μπορέσουν επιβιώσουν οι μετανάστες συχνά σχηματίζουν κοινωνικές ομάδες και συλλόγους ώστε να προωθήσουν τα εργασιακά τους δικαιώματα. Τα δίκτυα που δημιουργούν αποτελούνται από μετανάστες με κοινή καταγωγή και κοινούς στόχους καθώς διεκδικούν την παροχή κεφαλαίων και κρατικών επιδοτήσεων για να ενισχύσουν και να βελτιώσουν τις επιχειρήσεις τους. οι δυσκολίες ωστόσο παραμένουν λόγω των διαφορετικών πολιτισμικών καταβολών, της διαφορετικής γλώσσας και κουλτούρας, οι οποίοι είναι ανασταλτικοί λόγοι στην προσέγγιση ντόπιων πελατών (Saxenian, 2002). Μια συνήθη δυσκολία που συναντούν οι μετανάστες είναι η άγνοια στη χρήση της γλώσσας με αποτέλεσμα να μην αναπτύσσονται σχέσεις εμπιστοσύνης αλλά και οι σχέσεις με την τοπική αγορά να είναι περιορισμένες. Οι μετανάστες μένουν αποκλεισμένοι οι από τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας αλλά και τις κρατικές αποφάσεις οι οποίες ενδέχεται να είναι προς όφελος τους.

2.3.2 Δημόσια υγεία

Η εξασφάλιση της δημόσιας υγείας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας δεν αποτελεί αξίωση μόνο των μεταναστών αλλά ένα παγκόσμιο, πανανθρώπινο αίτημα. Η κάλυψη της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και της νοσηλείας αποτελούν βασικά καθήκοντα ενός κράτους δικαίου και ενός κράτους πρόνοιας. Η μεταναστευτική πολιτική λοιπόν συνδέεται άμεσα με τη λήψη μέτρων πρόνοιας καθώς οι μετανάστες αποτελούν μια ευάλωτη κοινωνική ομάδα, η οποία χρειάζεται την απαιτούμενη κρατική βοήθεια. Το δικαίωμα στην υγεία αποτελεί ένα αναμφισβήτητο δικαίωμα και γι' αυτόν τον λόγο δεν μπορεί να εκλείπει από την κρατική ατζέντα. Στο πλαίσιο λοιπόν της κοινωνικής ένταξης αναγνωρίζεται και παρέχεται στους μετανάστες το δικαίωμα της ασφάλισης (Κανελλόπουλος, 2010).

Συγκεκριμένα οι μετανάστες που διαμένουν εντός του ελληνικού κράτους έχουν πλήρη ασφάλιση ασθενείας τόσο αυτοί όσο και τα μέλη της οικογένειάς τους. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι για την προστασία τόσο των ίδιων όσο και της δημόσιας υγείας. Επιπλέον, οι μετανάστες που διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα κατέχουν τα ίδια ασφαλιστικά δικαιώματα από τους ίδιους ασφαλιστικούς φορείς που

χρησιμοποιούν και οι ντόπιοι κάτοικοι. Συνεπακόλουθα, οι μετανάστες κατέχουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες παροχές με τον γηγενή πληθυσμό μια εξέλιξη που επηρεάζει και τον τρόπο εργασίας αφού ο τρόπος ασφάλισης σχετίζεται με τις εργασιακές σχέσεις. Ωστόσο, στην περίπτωση των παλιννοστούντων οι συνθήκες ακόμα πιο ευνοϊκές καθώς λαμβάνουν επιδοτήσεις, έκτακτες οικονομικές ενισχύσεις ταυτόχρονα με την ιατροφαρμακευτική τους ασφάλιση και περίθαλψη. Μια παρόμοια κατάσταση ισχύει και για τους πολιτικούς πρόσφυγες ενώ στην περίπτωση των μη νόμιμων μεταναστών δεν παρέχεται κανένα είδος ασφάλισης εκτός από τη νοσοκομειακή φροντίδα και περίθαλψη σε θεραπευτήρια (IOM and MPI, 2012:22).

2.3.3 Στέγαση

Οι παραπάνω δυσκολίες που αναφέρθηκαν σε προγενέστερη ενότητα σχετικά με τη στέγαση των μεταναστών είναι αποτέλεσμα της απουσίας κρατικής μέριμνας, η οποία ενδέχεται ανά περίπτωση να είναι απότοκο της μαζικής προσέλευσης λαθρομεταναστών. Η έλλειψη στεγαστικής πολιτικής σε συνδυασμό με την ξеноφοβία είναι ανασταλτικοί παράγοντες για την ομαλή διαμονή των μεταναστών. Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι μετανάστες οι νομίμως διαμένοντες εντός των ελληνικών συνόρων συχνά γίνονται αποδέκτες ρατσιστικής συμπεριφοράς και όπως δυσκολεύονται να βρουν εργασιακή στέγη με τον ίδιο τρόπο δυσκολεύονται να βρουν και κατοικία (Baldwin-Edwards, 2005. Όπως στην περίπτωση των παράτυπων μεταναστών έτσι και στην περίπτωση των νόμιμων μεταναστών και κυρίως εκείνων που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές - ώστε να είναι δουλεύουν σε εργάτες στα χωράφια - συχνά παρατηρείται το φαινόμενο της συγκατοίκησης προκειμένου να μπορέσουν να καλύψουν τις καθημερινές ανάγκες τους λόγω των χαμηλών μισθών.

Σύμφωνα με τον Baldwin-Edwards (2005) οι πρόσφυγες και οι μετανάστες που ανήκουν σε εθνοτικές ομάδες χαίρουν αποτελεσματικότερης επέμβασης του ελληνικού κράτους σε θέματα στέγασης. Η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα γνωρίζει μια διαρκή εξέλιξη καθώς αναγνωρίζεται ο μεγάλος βαθμός μεταναστευτικών εισροών. Προκειμένου να λάβουν την απαραίτητη βοήθεια και να καλυφθούν βασικές και άμεσες ανάγκες δημιουργούνται Κέντρα Προσωρινής Διαμονής ενώ δημιουργούνται και θεσμοί όπως το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Αποδήμων και Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ). Στόχος της κρατικής αυτής μέριμνας είναι η κάλυψη των πρωταρχικών αναγκών, όπως η ιατροφαρμακευτική

περίθαλψη, η νοσοκομειακή κάλυψη και το φαγητό και στη συνέχεια η βελτίωση του τρόπου διαμονής και η αντιμετώπιση των μεταναστών ως πολιτών του ελληνικού κράτους. Η κοινωνική και οικονομική ένταξη των μεταναστών και των παλιννοστούντων έχει οδηγήσει το ελληνικό κράτος στην προώθηση διαφόρων επιδομάτων για να μπορέσουν οι ίδιοι σε πρώτο στάδιο να καλύψουν τις πρωταρχικές τους ανάγκες και να ξεκινήσουν σταδιακά να οικοδομούν τη ζωή τους στη νέα χώρα διαμονής τους (Φακιολάς, 2001:31).

Σχετικά με τις δυσκολίες στη στέγαση, η οποία αποτελεί ένα βασικό αίτημα όλων των μεταναστών, το ελληνικό κράτος προβαίνει σε μια σειρά επιλογών, οι οποίες βασίζονται στην οικονομική ενίσχυση των μεταναστών σε θέματα που αφορούν τη στέγαση. Συγκεκριμένα, δημιουργούνται χώροι για φιλοξενία μεταναστών και κυρίως προσφύγων με την ταυτόχρονη παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Επιπλέον, χορηγούνται διάφορα επιδόματα, όπως το επίδομα θέρμανσης και ενεργειακής κάλυψης ενώ παρέχεται και ασφαλιστική κάλυψη στον τομέα της υγείας.

2.3.4 Οικογενειακές συνθήκες

Η οικογενειακή ζωή των μεταναστών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί φαίνεται πως πάλι επηρεάζεται από το είδος της μετανάστευσης. Στις περιπτώσεις των παράτυπων μεταναστών τίθενται ζητήματα όπως η επανένωση της οικογένειας, η προστασία των τέκνων και η οικογενειακή ενότητα. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διαφορετικές μορφές οικογένειας, οι οποίες είναι επηρεασμένες από τις πολιτισμικές καταβολές, την κουλτούρα και τα ήθη και έθιμα των κρατών από τα οποία προέρχονται οι μετανάστες. Έτσι λοιπόν συχνά παρατηρούνται μορφές οικογένειας και συνθήκες, οι οποίες διαφοροποιούνται από τις αναμενόμενες και οι οποίες θέτουν ζητήματα όπως η ισότητα των δύο φύλων, ενδοοικογενειακή βία και οικογενειακή εκμετάλλευση (Triandafyllidou, 2005).

Η οικογενειακή ζωή αποτελεί ένα μείζον για τους μετανάστες ειδικά στις περιπτώσεις που εγείρονται απαιτήσεις για την επανένωση της οικογένειας. Ωστόσο, φαίνεται να λαμβάνει δευτερεύουσα σημασία λόγω της μονοπώλησης του κρατικού ενδιαφέροντος από τα εργασιακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες. Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών προκειμένου να επιτευχθεί απαιτείται ο σεβασμός στα θεμελιώδη δικαιώματά τους και η προστασία της οικογένειας είναι απ' αυτά (Παπαδοπούλου, 2009). Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια οικογένεια μεταναστών

σε επίπεδο διατήρησης της οικογένειας συχνά αντιμετωπίζονται ως ένα θέμα προς διερεύνηση και όχι ως ένα θέμα που χρήζει άμεσης παρέμβασης γι' αυτό και η νομοθεσία σχετικά με αυτό είναι πιο ελλειμματική. Στην Ελλάδα αναγνωρίζεται το πρόβλημα, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια μεταναστευτική οικογένεια αλλά η κρατική μέριμνα παραμένει περιορισμένη (Cavounidis, 2003).

Παρόλο που φαίνεται το ενδιαφέρον να κινείται προς τα οικογενειακά εμβάσματα και την οικογενειακή επανένωση, ωστόσο υπάρχουν προβλήματα που παρουσιάζουν μια συστηματικότητα και τα οποία δεν έχουν λάβει την απαραίτητη προσοχή. Στις περιπτώσεις ειδικά των παράνομων μεταναστών που διαμένουν στο ελληνικό κράτος παρατηρείται μια συχνή θνησιμότητα στις μητέρες και τα παιδιά, η οποία είναι αποτέλεσμα των συνθηκών διαβίωσης αλλά και της εθιμοτυπίας των χωρών αυτών και των απόψεων περί ισότητας. Τα χαμηλά εισοδήματα τα οποία στερούν της απαραίτητης ιατροφαρμακευτικής κάλυψης, οι δυσκολίες στην κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών, ο αναλφαβητισμός είναι συχνές δυσχέρειες για τους μετανάστες, οι οποίες οδηγούν σε αποδυνάμωση των οικογενειακών δεσμών (Cavounidis, 2003).

2.3.5 Κοινωνική ζωή

Αναφορικά με την κοινωνική ζωή των μεταναστών εξετάζεται ο βαθμός της ενσωμάτωσής τους στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, το οποίο αφορά τον τρόπο που αλληλεπιδρούν σε τοπικό, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο αλλά και κατ' επέκταση και σε διεθνές. Στο πλαίσιο αυτό η κοινωνική οργάνωση και ζωή των μεταναστών αφορά τα πολιτικά τους δικαιώματα και υποχρεώσεις, την αλληλεπίδρασή τους με την κοινωνία διαμονής τους, τον τρόπο που οργανώνονται και συμμετέχουν σε κοινωνικές ομάδες και συλλόγους και την κοινωνική διαστρωμάτωση που μπορεί να σημειωθεί με την προσέλευσή τους. Η παρουσία των μεταναστών προκαλεί κοινωνικές ανακατατάξεις και αλλαγές, οι οποίες επηρεάζουν τόσο τους ντόπιους κατοίκους όσο και τους μετανάστες και συχνά παρατηρούνται διαφορετικές μορφές αλληλεπίδρασης (Cavounidis, 2003).

Συγκεκριμένα, είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που οι μετανάστες χαίρουν της πλήρους αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο που συναντούν στις χώρες υποδοχής. Η κατάσταση αυτή δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο για τις περιπτώσεις εκείνες μεταναστών, οι οποίοι εισέρχονται παράνομα σε μια χώρα. Η κοινωνική ένταξη λοιπόν

στοχεύει στην υιοθέτηση και ανάπτυξη μιας πολιτικής που θα υποστηρίζει την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών προστασίας και θα εξασφαλίζει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών περιορίζοντας τις ρατσιστικές εξάρσεις και τα περιστατικά περιθωριοποίησης.

Η κοινωνική ένταξη εξετάζει και εμμένει ως επί το πλείστον στους τομείς της ζωής των μεταναστών, οι οποίοι σχετίζονται με την απασχόλησή τους στην αγορά εργασίας, με την επιχειρηματικότητά τους και την οργάνωσή τους και συμμετοχή σε εθνοτικές ομάδες και εργατικά συνδικάτα (Συμεωνάκη, 2006). Επιπλέον, για τους μετανάστες που εισέρχονται μη νόμιμα στην χώρα, η κοινωνική ένταξη εστιάζει στις διαδικασίες νομιμοποίησής τους, ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν και να λάβουν όλα εκείνα τα αγαθά και υπηρεσίες που δέχονται οι πολίτες του εκάστοτε κράτους, αλλά και να περιοριστούν οι κοινωνικοί αποκλεισμοί που υφίστανται.

Ένα ζήτημα που τίθεται στο προσκήνιο και αφορά ορισμένες κατηγορίες μεταναστών αφορά τη θέση της γυναίκας, η οποία εθιμοτυπικά φαίνεται να είναι υποδεέστερη. Στους λαούς της Αφρικής και της Ασίας, η γυναίκα βρίσκεται υπό του ανδρός και στερείται όχι μόνο πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων αλλά και θεμελιωδών. Η νέα κοινωνική πραγματικότητα που υφίστανται οι μετανάστες αυτοί στις χώρες υποδοχής δημιουργεί συγκρουσιακά ζητήματα με τον τρόπο αλληλεπίδρασης των δύο πολιτισμών σε κοινωνικό επίπεδο (Τσιτσελίκης, 2007). Συχνά η εξέλιξη αυτή οδηγεί σε καχυποψία και περιθωριοποίηση των μεταναστών καθώς η κοινωνική οργάνωσή τους αντίκειται στη δόμηση του κοινωνικού προτύπου του δυτικού κόσμου. Ωστόσο, οι κρατικές ενέργειες, οι οποίες διαμορφώνουν τις συνθήκες της κοινωνικής ενσωμάτωσης εστιάζουν ως επί το πλείστον στην εργασία και την εκπαίδευση καθώς θεωρούνται οι δυο βασικότεροι τομείς με τους οποίους οι μετανάστες θα εξασφαλίσουν τις απαραίτητες συνθήκες για την ομαλή διαβίωσή τους στη χώρα υποδοχής και θα καλύψουν τις βιοποριστικές ανάγκες τους που αποτελούν το μείζον ζήτημα (Liari & Vougioukas, 2009).

2.3.6 Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Ένας από τους βασικότερους τομείς της ένταξης είναι η εκπαίδευση των μεταναστών καθώς η γλώσσα και η λεκτική επικοινωνία είναι απαραίτητα εργαλεία ώστε να επέλθει η ενσωμάτωσή τους. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου τα ελληνικά δεν είναι γλώσσα ομιλούμενη σε άλλες χώρες παρατηρείται μια ανασφάλεια και μια

δυσκολία στην προσαρμογή των παιδιών στην νέα πραγματικότητα καθώς το γλωσσικό περιβάλλον δεν είναι ιδιαίτερα βοηθητικό. Επιπλέον, για τα παιδιά που μεταναστεύουν πολλές φορές αυτό το νέο περιβάλλον τους δημιουργεί ανασφάλεια και άγχος καθώς αναγκάζονται να αφήσουν τα οικεία τους πρόσωπα και την καθημερινότητά τους και να διαμορφώσουν πλέον τη ζωή τους σε ένα διαφορετικό και ξένο πλαίσιο. Πολλές φορές λοιπόν τα παιδιά βιώνουν αρνητικά την εμπειρία της μετανάστευσης και αναλόγως και της ηλικιακής ομάδας στην οποία ανήκουν επηρεάζεται και ο βαθμός δεκτικότητάς τους στις αλλαγές που διαδραματίζονται (Παπαδοπούλου, 2009).

Όταν η μετανάστευση συντελείται σε πιο μικρή ηλικία και πριν προλάβουν τα παιδιά να φτάσουν στη σχολική ηλικία τότε και η προσαρμογή τους είναι πιο βατή και πιο αποτελεσματική. Τα παιδιά συχνά γίνονται αποδέκτες ρατσιστικών εκδηλώσεων και περιθωριοποιούνται από τους συνομηλίκους τους, οι οποίοι δεν μπορούν να κατανοήσουν που οφείλεται η διαφορετικότητά τους. Επίσης, η λεκτική επικοινωνία και οι κοινωνικές δεξιότητες που ενδεχομένως έχουν αποκτήσει φαίνονται πλέον αναποτελεσματικές στο νέο περιβάλλον που διαμένουν, στο οποίο καλούνται να ξεκινήσουν από την αρχή μαθαίνοντας εκ νέου μια γλώσσα, η οποία τους είναι εντελώς ξένη και διαμορφώνοντας και αναπτύσσοντας νέες κοινωνικές δεξιότητες, οι οποίες είναι απαραίτητες για τις νέες συναναστροφές τους (Τσιτσελίκης, 2007). Η συμμετοχή στις σχολικές τάξεις της χώρας διαμονής είναι πιο εύκολη όσο πιο μικρά είναι τα παιδιά και ακόμα πιο αποτελεσματική αν βρίσκονται στο ξεκίνημα της σχολικής τους ζωής. Σε αντίθετη περίπτωση, η εκ των υστέρων συμμετοχή σε σχολικές τάξεις που διαχειρίζονται διαφορετικό γλωσσικό κώδικα εκτός από τις αντικειμενικές δυσχέρειες προκαλεί έντονο άγχος και ανασφάλεια στους μετανάστες μαθητές (Τζήκας, 2005). Δεδομένης αυτής της εξέλιξης με την οποία έρχονται αντιμέτωπες οι σύγχρονες κοινωνίες, τίθεται στο προσκήνιο η ανάγκη της συνύπαρξη των διαφόρων πολιτισμών προκειμένου να καταστεί εφικτός ο σεβασμός στα θεμελιώδη δικαιώματα και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εκάστοτε λαού. Ο πολυπολιτισμικός αυτός πλουραλισμός που συναντάται στις σύγχρονες κοινωνίες και ιδιαίτερα του δυτικού κόσμου προκαλεί μια μίξη και αλληλεπίδραση διαφορετικών θρησκευτικών, εκπαιδευτικών, εθιμοτυπικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών. Η ενσωμάτωση λοιπόν των μεταναστών δε φέρει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά καθώς και οι ίδιοι οι μετανάστες δε φέρουν μια μόνο ταυτότητα γι' αυτό απαιτείται μια διαπολιτισμική αλληλεπίδραση, η οποία σε πρώτο στάδιο θα άρει τα διάφορα εμπόδια και σε δεύτερο

στάδιο θα διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες για τη συμβίωση διαφορετικών πολιτισμών (Τσαρδανίδης, 2001).

Στην περίπτωση της Ελλάδας, αναγνωρίζεται η παρουσία μεταναστών με διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Για την ομαλή συνύπαρξη και ένταξη των μεταναστών αυτών το βάρος τέθηκε στην εκπαίδευση και γι' αυτό το λόγο δημιουργήθηκαν διαπολιτισμικές τάξεις, όπου πλέον δόθηκε η δυνατότητα και στους ενήλικες μετανάστες να μάθουν την ελληνική γλώσσα και επομένως να μπορέσουν να αναπτύξουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες και να διεκδικήσουν θέσεις εργασίας με μεγαλύτερες αξιώσεις (Μαρούδα, 2011:93).

Σε αντίθεση όμως με την εκπαίδευση ενηλίκων, η είσοδος των παιδιών των μεταναστών στα σχολεία φαίνεται πιο αποτελεσματική καθώς τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να αφομοιώνουν και να μαθαίνουν σε μεγαλύτερο βαθμό. Ωστόσο, τα παιδιά μετανάστες μπορεί να αντιμετωπίσουν εσωτερικές συγκρούσεις καθώς από τη μια καλούνται να γνωρίσουν και να μεγαλώσουν σε έναν νέο πολιτισμό για το οικογενειακό τους περιβάλλον και από την άλλη καλούνται να διατηρήσουν τα πολιτισμικά γνωρίσματα της χώρας προέλευσης. Αποτέλεσμα είναι να έρχονται συχνά σε διαφωνίες με την οικογένεια τους από την οποία δέχονται επιρροές ταυτόχρονα όμως με την αλληλεπίδρασή τους με το κοινωνικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής (Νικολάου, 2000). Σε αντίθεση λοιπόν με τα παιδιά η εκπαίδευση ενηλίκων δε συναντά αυτές τις δυσκολίες καθώς οι ενήλικες μετανάστες έχουν ήδη διαμορφωμένα τα πολιτισμικά τους ερεθίσματα και σπάνια τα αλλάζουν.

Συμπληρωματικά, παρά τις προσπάθειες που γίνονται για την καθιέρωση της εκπαίδευσης των μεταναστών και της ενσωμάτωσης των παιδιών στις σχολικές τάξεις, ωστόσο οι οικονομικές δυσκολίες οδηγούν σε αρκετές περιπτώσεις στην εγκατάλειψη του σχολικού περιβάλλοντος για την ενίσχυση της οικονομίας του νοικοκυριού ή για την παροχή βοήθειας στο σπίτι προκειμένου να εργάζονται οι γονείς. Οι συνθήκες αυτές σε συνδυασμό με τις πιέσεις που δέχονται από το σχολικό τους περιβάλλον αναγκάζουν τους μετανάστες μαθητές να εγκαταλείπουν τις σχολικές τάξεις. Στις περιπτώσεις, που οι μετανάστες αποτελούν τη μειοψηφία στις σχολικές τάξεις, γίνονται αντικείμενο χλευασμού, κοροϊδίας με αποτέλεσμα να επιθυμούν να εγκαταλείψουν το σχολείο και νιώνουν την περιθωριοποίηση. Στις περιπτώσεις, όμως που αποτελούν την πλειοψηφία, δημιουργούν ομάδες οι οποίες μπορεί να λειτουργήσουν ανασταλτικά και

να λειτουργήσουν επιθετικά με αποτέλεσμα να υιοθετήσουν τον ρόλο του θύτη ενώ στην προηγούμενη περίπτωση του θύματος (Τζήκας, 2005). Η επιθετική συμπεριφορά μπορεί λοιπόν να είναι αμφίδρομη και συνήθως εκδηλώνεται λεκτικά. Οι αλλοδαποί μαθητές βιώνουν έντονα την απόρριψη στις χώρες υποδοχής και πολλές φορές επιδιώκουν αυτοβούλως να περιθωριοποιηθούν προκειμένου να μη γίνονται αποδέκτες αρνητικών συμπεριφορών (Δασκαλάκης, 2014).

Οι αλλοδαποί μαθητές στο σχολείο συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με καταστάσεις που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν. Η απουσία της μητρικής γλώσσας και η προσπάθεια εκμάθησης μιας καινούριας, οι σχέσεις με τους συνομήλικους, οι οποίοι πολλές φορές υιοθετούν επιθετική στάση, η δυσκολία στην επικοινωνία με τον εκπαιδευτικό και οι λίγες ώρες επαφής με τους γονείς οδηγούν τους μαθητές τους μικρούς μετανάστες είτε σε μια αυτοπεριθωριοποίηση και άρνηση συμμετοχής στο σχολείο είτε σε μια αναζήτηση ομοίων με αποτέλεσμα να μειώνονται οι επικοινωνιακές τους δεξιότητες (Σκούρτου, 2002).

Σημαντική λοιπόν είναι η ανάπτυξη της μειονοτικής εκπαίδευσης. Οι αλλοδαποί μαθητές νιώθουν να βάλονται από πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις με αποτέλεσμα να μειώνεται η όρεξη τους για το σχολείο και να χάνουν την εμπιστοσύνη τους όχι μόνο απέναντι στους εκπαιδευτικούς αλλά και απέναντι σε όλους τους γηγενείς πολίτες. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά μεταναστών στη μάθηση και η διαχείριση ενός σχολικού περιβάλλοντος συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών δημιουργεί την ανάγκη νομοθετικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των μεταναστών στην εκπαίδευση (Τζήκας, 2005).

Στο πλαίσιο αναγνώρισης της εκπαίδευσης των μεταναστών στο ελληνικό κράτος έχει επισήμως κατοχυρωθεί και εφαρμοστεί η 'μειονοτική εκπαίδευση'. Πρόκειται για τη δημιουργία και λειτουργία σχολείων τα οποία υποδέχονται και απευθύνονται αποκλειστικά σε παιδιά που ανήκουν στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και γι' αυτόν τον λόγο λειτουργούν αποκλειστικά στη Θράκη. Η ύπαρξη των σχολείων αυτών δεν αποτελεί μια αιφνίδια απόφαση της κρατικής πολιτικής αλλά είναι συνυφασμένη με το διεθνές δίκαιο και πραγματοποιήθηκε κατόπιν συμφωνίας και σύναψης συνθήκης ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Παρόλο που ο χαρακτήρας των σχολείων αυτών είναι δημόσιος, ωστόσο λόγω της ιδιαιτερότητάς τους και της

ισχύουσας λειτουργίας τους, θυμίζουν αρκετά και τα ιδιωτικά σχολεία (Τσιτσελίκης, 2007).

Η γλωσσική ταυτότητα και η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του κάθε λαού και ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες. Η μητρική γλώσσα είναι τόσο ισχυρή που δε δύναται να καταργηθεί και ούτε κάτι τέτοιο είναι επιθυμητό από κανένα ενταξιακό πρόγραμμα. Οι μετανάστες εξάλλου παρά τη διαμονή τους σε μια ξένη χώρα στις μεταξύ τους συναναστροφές και στο οικογενειακό τους περιβάλλον διατηρούν τα γλωσσικά τους χαρακτηριστικά. Επομένως, η εκπαίδευση δεν μπορεί να εστιάσει μόνο σε μια γλώσσα, στη γλώσσα δηλαδή της χώρας υποδοχής γιατί αυτό θα επρόκειτο για μια ξεκάθαρη παρέμβαση με στόχο την αποποίηση της μητρικής γλώσσας (Τσιτσελίκης, 2007). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση λοιπόν εστιάζει στην εκμάθηση και των δύο γλωσσών, καθώς οι μετανάστες χρησιμοποιούν και τις δύο γλώσσες στην καθημερινότητά τους. Η διδασκαλία λοιπόν της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας προϋποθέτει την απαιτούμενη κρατική οργάνωση, την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων με απώτερο στόχο την ομαλή ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία και την προώθηση της γλωσσικής ποικιλίας με τη διατήρηση της γλωσσικής ταυτότητας του εκάστοτε έθνους (Vlaeminck, 2004).

Σημαντικός λοιπόν είναι και ο ρόλος των εκπαιδευτικών, οι οποίοι καλούνται και οι ίδιοι να λάβουν την απαραίτητη επιμόρφωση προκειμένου μπορέσουν να ανταποκριθούν στο νέο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση απαιτεί εξειδικευμένο προσωπικό, το οποίο να μπορεί να προωθήσει την εκμάθηση δύο διαφορετικών γλωσσών, της μητρικής και της ομιλούμενης. Με αυτόν η ενσωμάτωση καθίσταται πιο αποδοτική και οι μετανάστες δεν αισθάνονται ανεπιθύμητοι αλλά αντιθέτως αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει ο απαραίτητος σεβασμός στον πολιτισμό και την παράδοσή τους.

ΜΕΡΟΣ Β' ΕΡΕΥΝΑ

Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία Έρευνας

Οι εισροές των μεταναστών στην χώρα μας δεν είναι νέο φαινόμενο, όπως διαπιστώνεται και από την βιβλιογραφία, πολλώ δε μάλλον των μεταναστών που προέρχονται από το Πακιστάν. Οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί δεν περιορίζονται στην παραμονή τους μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά επεκτείνονται και σε επαρχιακές πόλεις όπως η Ναύπακτος. Έρευνες σχετικά με τις συγκεκριμένες εθνικές ομάδες σε μικρές πόλεις δεν έχουν πραγματοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, όπως έχει συμβεί με άλλους μεταναστευτικούς πληθυσμούς που διαβιούν στην Ελλάδα. Απώτερος σκοπός μας είναι η περαιτέρω γνώση και συμπλήρωση του ερευνητικού κενού. Θα πρέπει λοιπόν να τονίσουμε την σημαντικότητα και την αναγκαιότητα αυτής της έρευνας. Παρόλα αυτά, η πλειονότητα των ερευνών γενικότερα έχει ως επίκεντρο τους μετανάστες που διαμένουν και δραστηριοποιούνται κατά κόρων στα μεγάλα αστικά κέντρα παρά στην ύπαιθρο και την επαρχία. Σε αυτό το σημείο λοιπόν, με την παρούσα έρευνα, θα προσπαθήσουμε να καλύψουμε ένα κενό πεδίο που έχει δημιουργηθεί για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Για την διερεύνηση αυτού, αξιοποιήθηκε η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση. Η ποιοτική λοιπόν προσέγγιση, αφορά την παρατήρηση και την ερμηνεία της πραγματικότητας των υποκειμένων, ασχολείται δηλαδή με τον τρόπο με τον οποίο βιώνεται και παράγεται η κοινωνική πραγματικότητα. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει σε μια ολιστική κατανόηση του υπό μελέτη θέματος και όχι στην περιγραφή μιας στάσης ή συμπεριφοράς (Παρασκευοπούλου & Κόλλια, 2008).

Ως ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων αξιοποιήσαμε την συνέντευξη. Χρησιμοποιούνται τρία είδη συνεντεύξεων, 1) δομημένη, 2) η ημιδομημένη και 3) η μη δομημένη. Στην πρώτη συνέντευξη τα υποκείμενα δέχονται με συγκεκριμένο τρόπο έναν αριθμό προεπιλεγμένων ερωτήσεων. Στην ημιδομημένη συνέντευξη έχουμε ανοικτές ερωτήσεις προς τον συμμετέχοντα. Αυτού του είδους συνέντευξη προτιμάται κυρίως από τους νέους ερευνητές, παρουσιάζει ευελιξία, εμβαθύνει ανάλογα και με το προφίλ του συνεντευξιαζόμενου, μπορούν να προστεθούν και να αφαιρεθούν ερωτήσεις. Τέλος στο τρίτο είδος συνέντευξης δεν προεπιλέγονται οι ερωτήσεις, αλλά

δημιουργούνται μικρές θεματικές ενότητες όπου ο ερευνητής με τον ερωτώμενο αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους και καταγράφονται τα αποτελέσματα (Ιωσηφίδης 2008).

Στην ποιοτική συνέντευξη ο ερευνητής παίζει πρωταρχικό και καταλυτικό ρόλο. Οφείλει να αποτυπώνει το περιεχόμενο της συνέντευξης με την μέγιστη ακρίβεια, χρειάζεται να παρατηρεί τα υποκείμενα κατά την διάρκεια της συζήτησης, να σημειώνει ότι του κινεί το ενδιαφέρον και να εμβαθύνει όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο. Ακόμα και η στάση του σώματος μπορεί κάτι να υποδηλώνει. (Τσιώλης, 2011). Η συλλογή ποιοτικών δεδομένων μέσω της συνέντευξης αποτελεί μια μέθοδο μέσω της οποίας ο ερευνητής έχει την δυνατότητα να αντλήσει μια πληροφορία σε βάθος, κυρίως όταν πρόκειται για την καταγραφή κοινωνικών συμπεριφορών, αντιλήψεων και στάσεων. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να «δει» τον κοινωνικό κόσμο από την οπτική των υποκειμένων. Βέβαια πολλές φορές η συνέντευξη δέχεται και επιρροές από το κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο του συνεντευκτή. Ωστόσο, ο «σωστός» ερευνητής, καλό θα ήταν να παραμείνει όσο είναι εφικτό ανεπηρέαστος από τις προσωπικές του καταβολές, ώστε να αναδείξει τα δεδομένα που συλλέχθηκαν ορθά, αντικειμενικά και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήσαμε το είδος της ημιδομημένης συνέντευξη την οποία θα χαρακτηρίζαμε διαπροσωπική και βιοματική. Οι συμμετέχοντες θα προσπαθήσουν να ανακαλέσουν στην μνήμη τους προσωπικά βιώματα και εμπειρίες, όπως η μετάβασή τους από το Πακιστάν στην Ελλάδα, τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά την εγκατάστασή τους στην χώρα υποδοχής, αλλά θα αναφερθούν και στην τωρινή κατάσταση της ζωής τους και για το γεγονός της επιτυχούς ή ανεπιτυχούς ενσωμάτωσής τους στην χώρα. Σε αυτό το σημείο, να επισημάνουμε πως οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και στην συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν για να αναλυθούν τα δεδομένα. Οι συμμετέχοντες ήταν πλήρως ενημερωμένοι και σύμφωνοι με τη διαδικασία. Οι ποιοτικές ερευνητικές συνεντεύξεις δεν διέπονται από μεγάλη επιστημονική λεπτομερειακή ακρίβεια, αλλά βασίζονται στις απαντήσεις των υποκειμένων, όπου το περιεχόμενο τους θα ερμηνευτεί και αναλυθεί μετέπειτα. Για αυτό τον λόγο λοιπόν η μαγνητοφώνηση και απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αποτελούν διαδικασίες ζωτικής σημασίας για την συλλογή και ανάλυση των απαντήσεων των ερωτώμενων, με απώτερο στόχο φυσικά την ορθότερη διεξαγωγή συμπερασμάτων (Robson, 2010).

Ο σκοπός της έρευνας είναι η βάση στην οποία στηρίζεται ο εκάστοτε ερευνητής από την αρχή μέχρι το τέλος μιας έρευνας προκειμένου να διερευνήσει και να επιλύσει ένα πρόβλημα. Είναι με άλλα λόγια, οι «καθοδηγητικές γραμμές» για τον ερευνητή κατά την πορεία της έρευνας (Creswell, 2011). Στην έρευνα που μελετάται, σκοπός της αποτελεί η διερεύνηση των αντιλήψεων δέκα αλλοδαπών μεταναστών σχετικά με την μετάβασή τους και την ενσωμάτωσή τους στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην πόλη της Ναυπάκτου, μέσω βιοματικών εμπειριών. Αξίζει να σημειωθεί πως μέσω του σκοπού διαφαίνεται και το είδος της έρευνας, αφού παρουσιάζει την πρόθεση για την διερεύνηση ενός κεντρικού φαινομένου (μετανάστευση), με συγκεκριμένα υποκείμενα (μετανάστες από το Πακιστάν), σε συγκεκριμένο τόπο (περιοχή Ναυπάκτου) (Μάρκος, 2020).

Το ερευνητικό ερώτημα που δημιουργείται είναι αν η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα έχει ενσωματωθεί κοινωνικά και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής ενσωμάτωσης που εντοπίζονται. Βεβαίως τα αποτελέσματα αφορούν μόνο την ομάδα μελέτης και δεν αφορούν όμοιους ή παρεμφερείς πληθυσμούς. Ο πληθυσμός που τελικά επιλέχθηκε να μελετηθεί είναι Πακιστανοί μετανάστες που διαμένουν στον Δήμο Ναυπακτίας.

3.1 Πληθυσμιακή Ομάδα - Δείγμα

Η πληθυσμιακή ομάδα προς μελέτη αποτελείται από δέκα άντρες από το Πακιστάν ηλικίας 20 έως 45 ετών, επαρκής στο σύνολο για να εξάγουμε ποιοτικές πληροφορίες. Μπορούμε να θεωρήσουμε το δείγμα μας ως δείγμα σκοπιμότητας μιας που τα χαρακτηριστικά του συμπεριλαμβάνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία που αναζητούσαμε, ενώ υπήρξε θέληση να δοθούν απαντήσεις σε βάθος. Είναι οικονομικοί μετανάστες και πριν εγκατασταθούν στην Ελλάδα είχαν ένα μέτριο βιοτικό επίπεδο. Ωστόσο, οι ανάγκες της οικογένειάς τους, τους οδήγησαν στον δρόμο της μετανάστευσης. Αυτή την στιγμή βρίσκονται σε μια καλή οικονομική κατάσταση (συσχετίζοντας τους μισθούς που έπαιρναν στην χώρα τους με αυτούς που λαμβάνουν στην δική μας), μέρος των χρημάτων αποστέλλονται στην οικογένεια τους στο Πακιστάν και τα υπόλοιπα τα χρησιμοποιούν ώστε να καλύψουν τα καθημερινά έξοδα προς το ζην και υποχρεώσεις τους. Επίσης, συγκατοικούν μεταξύ τους, μιας που κάποιοι είναι συγγενείς (αδέρφια, ξαδέρφια) και άλλοι κατάγονται από την ίδια περιοχή. Οι λόγοι της συγκατοίκησης

γίνονται πρωτίστως για εξοικονόμηση χρημάτων και δευτερεύοντος να μην νιώθουν μοναξιά όπως θα δούμε και παρακάτω.

3.2 Τόπος και Χρόνος

Η περιοχή όπου πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις είναι η Ναύπακτος. Μια πόλη με σχεδόν 28.000 κατοίκους. Η θέση της είναι κομβική αφού βρίσκεται στο μέσο των πόλεων, όπου οι μεταναστευτικές ροές είναι έντονες και συνεχόμενες, όπως το Μεσολόγγι και η Πάτρα.

Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα σε διαφορετικές τοποθεσίες κατά την περίοδο του Ιανουαρίου ως και Μαΐου του 2022. Οι μισές πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης σε καφετέριες της πόλης (χωρίς πολύ κόσμο), ενώ οι άλλες μισές τηλεφωνικά εξαιτίας της πανδημίας του κορονοϊού. Συγκεκριμένα, ο χώρος της συνέντευξης επιλεγόταν κάθε φορά από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, ώστε να είναι οικείος γι' αυτούς και να νιώθουν άνετα. Κάθε συνέντευξη διήρκησε μιάμιση περίπου ώρα συζητώντας διεξοδικά όλα τα ζητήματα που αναγράφονται στον οδηγό συνέντευξης. Σχεδόν όλοι οι ερωτώμενοι φάνηκε να νιώθουν άνετα με όλη την διαδικασία, ενώ ελάχιστοι υπήρξαν φειδωλοί και καχύποπτοι στις απαντήσεις τους καθ' όλη την συνέντευξη. Σε γενικότερο πλαίσιο υπήρξε ένα όμορφο κλίμα συνεργασίας και θέλησης για συζήτηση δίχως προβλήματα.

3.3 Εργαλείο Ατομικής Συνέντευξης

Η ατομική συνέντευξη, η οποία είναι πηγή άντλησης δεδομένων στην ποιοτική έρευνα, αποτέλεσε το εργαλείο συλλογής των δεδομένων μας. Μέσω αυτού καταφέραμε να προσεγγίσουμε εις βάθος το θέμα. Επιπλέον, επιλέξαμε την συνέντευξη, διότι δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στο πως τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται κάποια πράγματα ή μια δραστηριότητα. Η συνέντευξη παρέχει ευελιξία και συμβάλλει στην άμεση μετάδοση των πληροφοριών από τους ερωτώμενους προς τους συνεντευκτές και τούμπαλιν (Robson, 2010).

Η συγκεκριμένη συνέντευξη ήταν ημιδομημένη, διάρκειας μίας ώρα και τριάντα λεπτών η καθεμία όπως προαναφέραμε και παραπάνω και περιλάμβανε έξι θεματικούς άξονες. Το δείγμα προσεγγίστηκε και με την μέθοδο της χιονοστιβάδας, μιας που υπήρξε άτομο κλειδί που μας έφερε σε επαφή με αρκετούς από τους συνεντευξιαζόμενους. Οι ερωτήσεις που απάντησαν οι συνεντευξιαζόμενοι

λειτουργήσαν ως οδηγός. Ο πρώτος άξονας ήταν η συλλογή των δημογραφικών στοιχείων, ώστε να δούμε το προφίλ των υποκειμένων. Ο δεύτερος άξονας σχετιζόταν με την διαδικασία και τα αίτια της μετανάστευσης. Στο τρίτο μέρος θέλαμε να καταγράψουμε τις συνθήκες διαβίωσης των ερωτώμενων κατά την προσπάθεια εγκατάστασής τους στα νέα δεδομένα. Στον τέταρτο άξονα δίνουμε έμφαση στην ένταξη του στην αγορά εργασίας και τα τυχόν προβλήματα που αντιμετώπισαν. Στο πέμπτο μέρος συμπεριλαμβάνονται ερωτήσεις σχετικά με την κοινωνική ενσωμάτωση των ανθρώπων αυτών στην ευρύτερη κοινωνία. Τέλος, στον έκτο άξονα, θέτουμε ερωτήματα για τους μελλοντικούς του στόχους και σχέδια που τυχόν θα ήθελαν να πραγματοποιήσουν. Παρακάτω θα αναλύσουμε περισσότερο τα δεδομένα του κάθε άξονα.

Η διατύπωση των ερωτήσεων έγινε με απλό και κατανοητό τρόπο. Θετικός παράγοντας υπήρξε το γεγονός πως οι περισσότεροι ερωτώμενοι γνώριζαν την ελληνική αλλά και την αγγλική γλώσσα και κατ' αυτόν τον τρόπο διευκολύνθηκε η ομαλή έκβαση της συνέντευξης. Μόνο σε τρεις συνεντεύξεις, όπου οι ερωτώμενοι δεν μιλούσαν ούτε ελληνικά ούτε καλά αγγλικά, ζητήθηκε η βοήθεια από έναν συνεντευξιαζόμενο να παρευρίσκεται ώστε να διατελέσει χρέη διερμηνέα για να υλοποιηθεί συνέντευξη, πράγμα το οποίο έκανε χρονοβόρα την όλη διαδικασία και όχι τόσο ευχάριστη. Παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν και κυρίως λόγω της πανδημίας, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν όλες με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

3.4 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Στην παρούσα εργασία η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας βασίστηκε στην επεξεργασία του περιεχομένου των απαντήσεων. Στην ουσία δεν δημιουργήσαμε κατηγορίες για την ομαδοποίηση, αλλά χρησιμοποιήσαμε τους άξονες του ερευνητικού εργαλείου. Συγκεκριμένα, οι απαντήσεις των ερωτήσεων συμπεριλήφθηκαν στον αντίστοιχο άξονα και αναλύθηκαν. Μέσω αυτής της διαδικασίας, γίνεται εφικτό να εξαγάγουμε συμπεράσματα σχετικά με αξίες συμπεριφορές, γεγονότα, κ.ά. Μετά την κωδικοποίηση των απαντήσεων και την καταγραφή τους στον εκάστοτε άξονα, προσπαθήσαμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα σε κάθε κατηγορία και ερώτηση που αντιπροσωπεύει τα υποκείμενα της έρευνας. Στην συνέχεια, θα παραθέσουμε και κάποια αποσπάσματα ανά κατηγορία (Cohen at a.l., 2015).

Κεφάλαιο 4. Αποτελέσματα Έρευνας

Σε αυτή την ενότητα θα αναπτύξουμε τα αποτελέσματα της έρευνας, σχετικά με τους θεματικούς άξονες.

1^{ος} Θεματικός Άξονας – Δημογραφικά Στοιχεία:

Στον πρώτο άξονα καταγράφονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της πληθυσμιακής ομάδας που μελετάμε. Μέσω της συλλογής αυτών των δεδομένων γνωρίζουμε το προφίλ των ερωτώμενων, ενώ οι ίδιοι ενδεχομένως να νιώσουν οικεία. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα άνετο και όμορφο περιβάλλον συζήτησης για να λάβουμε τις απαντήσεις που θα καλύψουν τα ερευνητικά μας ερωτήματα.

Ο ερωτώμενοι έχουν ηλικία 20 ως 45 ετών. Προέρχονται από το Πακιστάν και συγκεκριμένα από πόλεις και χωριά του Βόρειου Πακιστάν, περιοχές που παραδοσιακά οι κάτοικοι τους ακολουθούν το δρόμο της μετανάστευσης. Είναι μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα και έχουν ολοκληρώσει την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ κάποιοι έχουν τελειώσει και την αντίστοιχη με την δική μας μετεδευτεροβάθμια εκπαίδευση. Παρόλο που το μορφωτικό επίπεδο στις περιοχές από όπου προέρχονται μερικοί είναι χαμηλό, βλέπουμε πως όλοι οι ερωτηθέντες κατέχουν μια στοιχειώδη εκπαίδευση. Οι νεότεροι από αυτούς, εκτός από την μητρική τους γλώσσα, μιλάνε αγγλικά και γαλλικά, ενώ μόλις τρεις μιλούσαν ελάχιστα αγγλικά. Στην χώρα διαμένουν τα τελευταία είκοσι ένα χρόνια οι πιο παλιοί ενώ οι πιο νέοι έως και τρία χρόνια. Οι περισσότεροι μιλάνε αρκετά καλά ελληνικά, με εξαίρεση όσους έχουν έρθει τα τελευταία τρία χρόνια. Πίσω στην χώρα τους έξι είναι παντρεμένοι, δύο αρραβωνιασμένοι και δύο δήλωσαν άνευ σχέσης. Σχετικά με το νομικό καθεστώς παραμονής των ερωτώμενων στην χώρα, αυτό ποικίλει από άτομο σε άτομο. Οι πιο πολλοί έχουν επί μακρόν άδεια διαμονής για εργασιακούς λόγους (δεκαετή άδεια διαμονής για εργασιακούς λόγους), ενώ ελάχιστοι είναι αιτούντες άσυλο. Όλοι διέμεναν με την οικογένεια τους, μέσα στην οποία συμπεριλαμβάνονταν όχι μόνο οι γονείς και τα αδέρφια, αλλά και οι παππούδες, θείοι και θείες και τα παιδιά αυτών. Δύο από τους συνεντευξιαζόμενους που ζουν τα τελευταία είκοσι ένα χρόνια στην Ελλάδα έχουν καταφέρει να οικοδομήσουν κατοικίες και μαγαζιά στην πόλη τους και με αυτό τον τρόπο τα μέλη αυτών των διευρυμένων οικογενειών απέκτησαν την δική τους στέγη αλλά και εργασία.

Μέσω των συνεντεύξεων παρατηρούμε πως ο κυριότερος λόγος της μετανάστευσης είναι η στήριξη της οικογένειας και η απόκτηση ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου, πράγμα που αποτυπώνεται όπως διαπιστώσαμε και στην βιβλιογραφία. Ο οικογενειακός κύκλος διαφαίνεται να διαδραματίζει καταλυτικό παράγοντα της μετακίνησης αυτών των ανθρώπων. Επιπλέον, κατά κάποιο τρόπο για τους περισσότερους, η μετανάστευση αποτέλεσε εξαρχής την μόνη λύση, ώστε να κατορθώσουν να πετύχουν τους προσωπικούς αλλά και οικογενειακούς στόχους.

2^{ος} Θεματικός Άξονας – Μετανάστευση

Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με τα αίτια και την διαδικασία της μετανάστευσης. Σε αυτή την κατηγορία παραθέτουμε ουσιαστικά τα αίτια που ανάγκασαν τα υποκείμενα να φύγουν από τον τόπο τους, το ταξίδι τους ως την χώρα υποδοχής αλλά και την διαδικασία που χρειάστηκε για να μάθουν την ελληνική γλώσσα.

Τα αίτια που οδήγησαν τους ερωτώμενους να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους ήταν κυρίως οικονομικά. Επίσης, το μη σταθερό περιβάλλον σε πολιτικό επίπεδο και ο φόβος για τυχόν επερχόμενους κινδύνους ενίσχυσε την ανάγκη της απομάκρυνσης από την πατρίδα τους. Από την μία πλευρά οι οικογενειάρχες αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν, διότι το εισόδημά τους δεν επαρκούσε για να καλύψουν τις βιοποριστικές ανάγκες της οικογένειας. Από την άλλη, μερικοί οδηγήθηκαν στον δρόμο της μετανάστευσης, ώστε να εξοικονομήσουν χρήματα για να δημιουργήσουν οικογένεια και να προσφέρουν μια καλύτερη ζωή στα μέλη της. Μερικοί πίσω στην πατρίδα τους είναι ιδιοκτήτες μικρομεσαίων επιχειρήσεων που ήθελαν να τις επεκτείνουν, οπότε η αναζήτηση οικονομικών πόρων θεωρήθηκε επιτακτική. Δύο εκ των ερωτώμενων σκοπεύουν να μην επιστρέψουν άμεσα πίσω αλλά να ταξιδέψουν σε άλλες πόλεις της Ευρώπης. Η χώρα μας αποτελεί για αυτούς έναν «συνδεδετικό κρίκο» με τις υπόλοιπες χώρες. Ο πρώτος ερωτώμενος χαρακτηριστικά μου ανέφερε, *«Ζούσαμε 9 άτομα στο ίδιο σπίτι, τα προβλήματα πολλά, και τα έξοδα ακόμα πιο πολλά. Έπρεπε να φύγω, να ζήσω την οικογένεια μου..»*. Ο τρίτος ερωτώμενος από την άλλη είπε *« Έχω ένα μικρό μαγαζί με έπιπλα, αλλά δεν τα πάει καλά, πρέπει να το κρατήσω ανοιχτό για να δουλέψει και ο γιός μου σε λίγα χρόνια..»*. Άλλη απάντηση ερωτώμενου υπήρξε η εξής: *« Θέλω να πάω στην Σουηδία να δουλέψω μαζί με τον ξάδερφό μου, δεν θα κάτσω πολύ εδώ αλλά μου είπαν πως για να φτάσω εκεί έπρεπε να περάσω και από εδώ..»* .

Μια κύρια ερώτηση της συνέντευξης είναι το ταξίδι, η διαδρομή των ερωτώμενων από την χώρα τους στην Ελλάδα και την Ναύπακτο. Οι κακουχίες που πέρασαν και τα χρήματα που έδωσαν για «μια καλύτερη ζωή» αποτελούν ένα τεράστιο κεφάλαιο στην ζωή αυτών των ανθρώπων, και ίσως ένα εξίσου σημαντικό πεδίο έρευνας. Σχεδόν όλοι έφτασαν στην χώρα μέσω Τουρκίας πηγαίνοντας από διαφορετικές διαδρομές κάθε φορά, είτε μέσω θαλάσσης είτε από τον Έβρο. Πλήρωσαν πολλά χρήματα (από 4.000 έως και 8.000 ευρώ) ο καθένας στον εκάστοτε διακινητή που τους διαβεβαίωνε πως θα τους βοηθήσει να περάσουν τα σύνορα. Ένας ερωτώμενος έφτασε στην Ελλάδα περπατώντας μέσα σε 40 ημέρες από την Τουρκία. Συγκεκριμένα, μου είπε, *«Σαράντα μέρες περπατούσα μαζί με άλλους δέκα, δεν ξέραμε αν θα ζήσουμε για να φτάσουμε στην Ελλάδα...»*, *«όταν φτάσαμε Τουρκία μας περίμενε κάποιος, του δώσαμε λεφτά, έξι χιλιάδες ευρώ έδωσα εγώ, και πέρασα με βάρκα στην Μυτιλήνη..»*. Από την Τουρκία στην Μυτιλήνη, από εκεί Αθήνα και τελικά έφτασε στην Πάτρα. Ένας συγγενής του, τον κάλεσε στην Ναύπακτο και αποφάσισε να τον φιλοξενήσει. Σε αυτό το σημείο ο ερωτώμενος παίρνει μια βαθιά ανάσα και αναστενάζοντας μου λέει *«Είναι μεγάλη ιστορία όσα πέρασα, ακόμα δεν μπορώ να το πιστέψω πως έφτασα εδώ..»* Άλλος ερωτώμενος συνελήφθη και φυλακίστηκε για κάποιες μέρες, ένας φίλος του τον βοήθησε οικονομικά για τη αποφυλάκιση του και τον έφερε στην Ναύπακτο όπου δούλεψε σε μια εταιρεία σαν εργάτης. Άλλος πάλι ήρθε με αυτοκίνητο μέσω Ιράν και μετά Τουρκία. Εκεί τον περίμενε κάποιος που τον πέρασε στην Ξάνθη και μετέπειτα Αθήνα στον αδερφό του *« Πήγα Αθήνα που ήταν και ο αδερφός μου και δούλεψα για οκτώ χρόνια. Δύσκολα χρόνια, ένας φίλος μου είπε να έρθω Ναύπακτο. Δεκατέσσερα χρόνια έχω μείνει στην ίδια δουλεία και δεν την αλλάζω...»*. Όλοι οι ερωτηθέντες ήρθαν στην Ναύπακτο για να εργαστούν και όλοι είχαν ένα δίκτυο συγγενών, φίλων ή και συγχωριανών στην πόλη που τους στήριξε σε ότι χρειάζονταν το πρώτο διάστημα της εγκατάστασής τους. Τα δίκτυα όπως διαπιστώθηκε και από την βιβλιογραφία λειτουργούν σαν «δίκτυο προστασίας και σωτηρίας» για τους μετανάστες, είτε προέρχονται από συγγενικό είτε φιλικό πλαίσιο.

Μια από τις ερωτήσεις αυτού το άξονα υπήρξε και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Οι ερωτώμενοι δυσκολεύτηκαν αρκετά μέχρι να μάθουν να μιλούν την γλώσσα. Ακόμα και στις συνεντεύξεις δεν βρίσκονταν όλοι στο ίδιο λεκτικό και γνωστικό επίπεδο. Σε τρεις περιπτώσεις μάλιστα χρειάστηκε και η διαμεσολάβηση ενός άλλου συντευξιαζόμενου για να μεταφράζει στα Urdu τις ερωτήσεις και στα

ελληνικά τις απαντήσεις μιας που τα υποκείμενα μιλούσαν ελάχιστα ως καθόλου την ελληνική γλώσσα ενώ η αγγλική γλώσσα βρισκόταν στα ίδια επίπεδα. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί η γνώση της αγγλικής απεδείχθη το μέσο επικοινωνίας με τους ημεδαπούς αλλά και τις υπηρεσίες για το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων. Ο εργασιακός χώρος αποδεικνύεται η απαρχή για την εκμάθηση της γλώσσας, αφού είναι σχεδόν επιτακτικό ο εργαζόμενος να επικοινωνήσει με συναδέλφους και ανωτέρους. Σε πολλές περιπτώσεις έτσι και εδώ, οι συγκάτοικοι κατά κύριο λόγο παίζουν το ρόλο του «δασκάλου», ώστε ο καθένας να αποκτήσει σιγά σιγά την τριβή με την καινούρια διάλεκτο. Ο έκτος ερωτώμενος αναφέρει: *« Όταν ήρθα έμεινα στον ξάδερφο. Αυτός με έμαθε στην αρχή να λέω καλημέρα και τι κάνεις.... Μετά στην δουλειά άκουγα τις λέξεις όπως τσιμέντο, τσουβάλι, καρότσι, έβλεπα τι ήταν και λίγο λίγο καταλάβαινα. Ευτυχώς μερικοί εργάτες στην δουλειά ήξεραν αγγλικά και μπορούσαμε να μιλάμε...»*. *« Στην δουλειά έμαθα να μιλάω την γλώσσα. Ακόμα και τώρα νιώθω ότι δεν ξέρω πολλά..»*. Επιπλέον, η χρήση της τεχνολογίας παίζει σημαντικό ρόλο στην εκμάθηση της γλώσσας. Οι διάφορες πλατφόρμες και εφαρμογές παροχής υπηρεσιών μετάφρασης αποτελούν ένα πολύ καλό χρηστικό μέσο. *« Με το κινητό μπήκα στο ίντερνετ εκεί που μεταφράζει τις λέξεις. Αρχισα να βάζω φράσεις από τα Πακιστανικά σε Ελληνικά και αυτό με βοήθησε να μάθω καλύτερα την γλώσσα.»*, είπε ένας από τους ερωτώμενους. Γενικότερα, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποδείχτηκαν χρήσιμα εργαλεία όχι μόνο για την εκμάθηση της γλώσσας αλλά και στην ευρύτερη διευκόλυνση των ερωτώμενων σε διάφορες στιγμές του μεταναστευτικού τους βίου. Μάλιστα, οι παλαιότεροι εξέφρασαν τις σκέψεις τους λέγοντας ότι ενδεχομένως η ποιότητα της καθημερινότητάς τους να γινόταν καλύτερη, αν παραδείγματος χάριν είκοσι χρόνια πριν η πρόσβαση στην τεχνολογία και τα μέσα βρισκόταν στα ίδια επίπεδα με τα σημερινά.

3^{ος} Θεματικός Άξονας: Συνθήκες Διαβίωσης στην Ελλάδα.

Στον συγκεκριμένο άξονα θα γίνει μια περιγραφή στον τρόπο και στις μεθόδους με τους οποίους τα υποκείμενα κατάφεραν να επιβιώσουν και να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. Διαφέρει κατά πολύ η διαβίωση για παράδειγμα όσων έφτασαν στην χώρα κατά το 2001 από αυτών του 2017.

Οι συνθήκες διαβίωσης στην αρχή ήταν δύσκολες για μερικούς, βίωσαν τον εξευτελισμό, την πείνα, την στέρηση των δικαιωμάτων, την βία, μέχρι και φόβο για την ίδια τους την ακεραιότητα. Η άφιξη σε ένα κράτος και μια κοινωνία με διαφορετική γλώσσα, θρησκεία και πολιτισμό τους δημιούργησε επιπλέον αμφιβολίες και άγχος για το μέλλον τους. Μου ανέφερε ένας εκ των ερωτώμενων πως μέχρι να εγκατασταθεί στην Ναύπακτο, δεν είχε που να μείνει, έτρωγε ελάχιστα ως καθόλου και βίωσε πολλές κακουχίες, *«Έτρωγα ότι έβρισκα, από σκουπίδια, από απομεινάρια της λαϊκής στην Πάτρα, ένιωθα κ' εγώ βρώμικος σα σκουπίδι, αλλά τι άλλο να έκανα Ευτυχώς με βρήκα τον φίλο μου από το χωριό και με βοήθησε..»*, *«Στην πρώτη μου δουλειά με έβριζαν και με φώναζαν, μου έδιναν δέκα ευρώ αλλά τα έπαιρνα μέχρι να μαζέψω μερικά και να φύγω. Κοιμόμουν στο παγκάκι...»*.

Υπάρχουν βέβαια και οι διαφορετικές απαντήσεις αυτών που είχαν κάποιον να τους περιμένει. Τα άτυπα δίκτυα συγγενών, φίλων και συμπατριωτών διαδραματίζουν μεγάλο ρόλο στην διαβίωση και εγκατάσταση των ατόμων. Ένας ανέφερε *« Ήξερα πως ο ξάδερφός μου μπορεί να μου βρει δουλειά στο αφεντικό που δουλεύει, μόλις έφτασα Ελλάδα, με τα χρήματα που είχα πήγα Ναύπακτο να τον βρω. Δεν πέρασα τόσο χάλια όσο άλλοι..»*, *« Ο αδερφός μου με βοήθησε, μέσα σε δέκα μέρες είχα φτιάξει και τα χαρτιά μου, μείναμε μαζί και όλα πήγαν καλά..»* άλλος ερωτώμενος : *« Το σπίτι που μένουμε είναι πολύ παλιό και χάλια, δεν πειράζει, τουλάχιστον δεν μένω στο δρόμο και κάθε μέρα έχω φαγητό να φάω...»*, *« Ο αδερφός μου ήταν στην Αθήνα, μόλις έφτασα εκεί με πήρε σπίτι του. Μετά από δύο μήνες μου βρήκε δουλειά στο εργοστάσιο που δούλευε και αυτός..»*. Μολονότι οι συνεντευξιαζόμενοι δεν είναι άστεγοι, η ανεύρεση κατοικίας αποδείχτηκε δύσκολη υπόθεση για μερικούς σε σχέση με άλλους. Μια επαρχιακή, μικρή πόλη όπως η Ναύπακτος διαθέτει ελάχιστες προς ενοικίαση κατοικίες. Παράλληλα, οι περισσότεροι ντόπιοι, σύμφωνα με τα λεγόμενα των ερωτώμενων, διακατέχονται έντονα από το αίσθημα της καχυποψίας και της ξενοφοβίας για αυτή την πληθυσμιακή ομάδα θεωρώντας πως μπορεί να γίνουν παραβατικοί ή μη συνεπείς στις οικονομικές υποχρεώσεις. Τελικά, σε πολλές περιπτώσεις τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανέλαβε ο εργοδότης, ενώ υπήρξαν περιπτώσεις που ο ιδιοκτήτης ενοικίασε την οικία σχεδόν άμεσα. *« Έψαχνα για μέρες να βρω σπίτι με τον ξάδερφό μου, το προηγούμενο ήταν βρώμικο και θέλαμε να φύγουμε. Δεν μας έδινε κανείς, τελικά το αφεντικό είχε μια άκρη και μας βρήκε ένα, ήταν και φθηνό...»*, *« Μια φορά άργησα να πληρώσω το νοίκι, ήρθε ο ιδιοκτήτης*

και φώναζε πως την επόμενη φορά που θα αργήσω να πληρώσω θα με πετάξει έξω...», « Όταν έψαχνα για σπίτι με ρώτησαν που δουλεύω. Μόλις τους είπα με δέχτηκαν γιατί ήξεραν πως θα πληρώνομαι και δεν θα χάσουν τα λεφτά...», «Μένουμε πέντε άτομα μαζί, δεν γινόταν αλλιώς...».

Οι ερωτώμενοι συγκατοικούν μεταξύ τους ή με άλλους ομοεθνείς (είτε τρεις, είτε πέντε, είτε και επτά τον αριθμό), το οποίο είναι σύνηθες φαινόμενο. Κύριοι λόγοι της κοινής συμβίωσης αποτελούν η ελάττωση των καθημερινών και πάγιων εξόδων (ενοικίο, ηλεκτρικό ρεύμα κλπ) με στόχο την οικονομική αύξηση των εσόδων, η μείωση του αισθήματος της μοναξιάς, η στήριξη και η αμοιβαία βοήθεια. Τα σπίτια βρίσκονται στο κέντρο της πόλης, κ ένα λίγο πιο έξω, είναι πολύ παλιά και όχι προσφάτως ανακαινισμένα. Διαθέτουν τον βασικό εξοπλισμό ενός νοικοκυριού όπως ηλεκτρικές συσκευές, μαγειρικά σκεύη, τηλεόραση, φορητό υπολογιστή, κρεβάτι, καναπέ κ.α. Για θέρμανση χρησιμοποιούν σόμπες ή συσκευές παραγωγής θερμού αέρα (αερόθερμο). Οι δουλειές του σπιτιού μοιράζονται, καθώς και το μαγείρεμα, ενώ μια μέρα της βδομάδας θεωρείται σαν μέρα «ξεκούρασης» από όλους και κανείς δεν ασχολείται με κάτι. *«Μαγειρεύαμε πακιστανικά φαγητά, μία εγώ μία ο φίλος μου (συγκάτοικος), έπαθα χοληστερίνη και ο γιατρός είπε μόνο ελληνικά φαγητά. Έτσι κάνουμε ο καθένας τα δικά του, τις άλλες δουλειές τις μοιράζουμε...», « Είμαστε τρεις μέσα στο σπίτι Ο Μ... μαγειρεύει και εγώ με τον άλλο φίλο μου καθαρίζουμε...»* Τα απαραίτητα αγαθά για το νοικοκυριό τα προμηθεύονται από μεγάλες αλυσίδες τροφίμων, ενώ συχνά προτιμούν και την αγορά σε γειτονικές πόλεις όπως η Πάτρα το Μεσολόγγι ή και σε πολλές περιπτώσεις την Αθήνα κυρίως για την μεγάλη επιλογή σε προϊόντα. Κάποιοι βέβαια μετά από τόσα χρόνια διαμονής στην πόλη επιλέγουν τα τοπικά καταστήματα όπως τα οπωροπωλεία, φούρνους και κρεοπωλεία. Τέλος, εν μέσω της πανδημίας έκαναν αρκετές αγορές και μέσω διαδικτύου μιας που τα εμπορικά καταστήματα ήταν κλειστά.

4^{ος} Θεματικός Άξονας: Εργασία

Η εργασία αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα για την ένταξη και την ενσωμάτωση των ερωτώμενων και μια αφετηρία για την εκπλήρωση των στόχων τους. Γι' αυτό ένα από τα βασικότερα μέρη της συνέντευξης αποτέλεσε η διαδικασία της εύρεσης

εργασίας, οι σχέσεις με προϊστάμενους και συναδέλφους και φυσικά οι οικονομικές απολαβές των υποκειμένων.

Οι ερωτώμενοι είναι όλοι εργαζόμενοι και δουλεύουν σε τέσσερις διαφορετικές επιχειρήσεις. Οι επτά από αυτούς έχουν άδεια επι μακρόν διαμένοντος και εργάζονται νόμιμα με ασφάλιση, ενώ μόλις τρεις βρίσκονται με καθεστώς αιτούντος άσυλο χωρίς να έχουν ασφαλιστική κάλυψη από την εργασία τους. Εκτός από την βασική τους απασχόληση όλοι εργάζονται και περιστασιακά κάνοντας διάφορες άλλες δουλειές όπως π.χ. συντήρηση και καλλιέργεια χωραφιών ή συγκομιδή ελαιόκαρπου το φθινόπωρο. Σχεδόν όλοι ερχόμενοι στην χώρα αλλά και μετέπειτα στην πόλη δεν άργησαν να αποκατασταθούν επαγγελματικά, αφού όλοι είχαν το συγγενικό/φιλικό δίκτυο τους που τους βοήθησε στην αναζήτηση εργασίας. Η εργασιακή ένταξη βέβαια των υποκειμένων είχε τις δυσκολίες της στην αρχή. Όπως μου ανέφεραν πολλοί εκ των ερωτηθέντων ο κόσμος τους κοιτούσε περίεργα και μειονεκτικά, ίσως και με μίσος πολλές φορές. Επίσης, το ωράριο και η φύση της εκάστοτε εργασίας υπήρξαν άκρως κουραστικά και επίπονα. Βίωσαν τον εξευτελισμό, την ταπείνωση και την εργασιακή εξαθλίωση. Συγκεκριμένο παράδειγμα που αφηγήθηκε ένας από τους ερωτώμενους *«Άρχισα να εργάζομαι σε μια εταιρεία που μου σύστησε ο ξάδερφός μου γιατί στην δική του δεν υπήρχε ακόμα κενή θέση. Δύσκολη δουλειά, αλλά εκεί βρήκα και άλλους σαν εμένα. Δούλενα δεκαέξι ώρες την μέρα, από Δευτέρα ως Σάββατο για τριάντα ευρώ την μέρα, χωρίς ένσημα, μαύρα...»*, *«Δούλενα για 30 ευρώ, αλλά είχα έξοδα και έπρεπε να στείλω λεφτά στην οικογένεια, πίσω στην πατρίδα»*. *« Βρήκα δουλειά σε εργοστάσιο με παπούτσια, ήμουν είκοσι χρονών και δούλενα δεκαεπτά ώρες την μέρα με δύο διαλλείματα από είκοσι λεπτά το καθένα. Από επτά το πρωί ως 12 την νύχτα, έφευγα έκανα μπάνιο, κοιμόμουν και ξανά δουλειά το πρωί για 700 ευρώ το μήνα...»* Άλλος πάλι αναφέρθηκε στην εκμετάλλευση και τον χλευασμό λόγω καταγωγής που του ασκούσαν οι Έλληνες συναδέλφοί του *«Ρε μην είσαι χαζός, θα αφήσουμε τον Πακιστανό να τα κάνει, τι τον έχουμε εδώ πέρα...»*, *« Ε εσύ ο μαύρος έλα σήκωσε και αυτές τις παλέτες, νόμιζες θα τα βρεις εύκολα εδώ...»*. Με το πέρασμα των χρόνων οι συνθήκες εργασίας σταδιακά βελτιώθηκαν προς το καλύτερο, ενώ οι οικονομικές απολαβές αυξήθηκαν και το ωράριο μειώθηκε στις οκτώ με εννέα ώρες ημερησίως. Ο συναδελφικός περίγυρος σταμάτησε να εκδηλώνει έντονα τα αρνητικά του συναισθήματα και την ξενοφοβία. Οι εργοδότες άρχισαν να τους προτείνουν και πρόσκαιρες δουλειές σε γνωστούς τους. Τα τελευταία χρόνια τα

πράγματα είναι πολύ πιο ομαλά ακόμα και για τους πιο πρόσφατα εγκατεστημένους, *«Πέρασε πολύς καιρός για να με δεχτούν, στην αρχή δε μου μιλούσαν, τώρα πίνουμε καφέ όλοι μαζί στο διάλλειμα και λέμε τα νέα μας»*. Άλλος πάλι είπε: *«Δύσκολη δουλειά στον τάδε, χάλια συνθήκες. Προτιμούσα να γυρίσω στο Πακιστάν με τα πόδια παρά να μείνω εκεί. Εντυχώς έφυγα και είμαι αλλού. Όλα είναι πολύ καλύτερα και τα αφεντικά και οι εργάτες και τα λεφτά...»*. Άλλη απάντηση ερωτώμενου: *«Ήρθα εδώ κατευθείαν γιατί ήξερα πως ο θεός μου είχε έτοιμη δουλειά. Έμεινα και μαζί του σπίτι να μοιραζόμαστε τα έξοδα. Οι άλλοι εργάτες ήταν καλοί μαζί μου, δεν είχα κάποιο πρόβλημα...»* Σχετικά με τις οικονομικές απολαβές, αυτές ποικίλουν από άτομο σε άτομο. Οι μισθοί ξεκινάνε από τα 450 ευρώ και φτάνουν ως τα 800 ευρώ, ενώ το μεροκάματο κυμαίνεται από 25 ως 35 σε μη σταθερές εργασίες. Τα χρήματα αυτά κατέχουν διπλάσια και παραπάνω αξία στο Πακιστάν. Για παράδειγμα τα 800 ευρώ που λαμβάνουν στην χώρα μας είναι αρκετά ώστε στην δική τους μπορούν να αγοράσουν δύο καινούρια μηχανάκια ή ένα νέο μικρό αυτοκίνητο. Επίσης, τα χρήματα επαρκούν για να πληρώνουν τα δίδακτρα του σχολείου των παιδιών τους. Οι παλαιότεροι παίρνουν παραπάνω χρήματα σε σχέση με τους νεότερους, ακόμα και αν εργάζονται τις ίδιες μέρες και ώρες. Δύο εκ των ερωτηθέντων δουλεύουν στους ίδιους εργοδότες πάνω από δέκα χρόνια, ανέπτυξαν σχέση εμπιστοσύνης και σταθερότητας όλα αυτά τα χρόνια. Δεν επιθυμούν να αναζητήσουν κάποια άλλη θέση εργασίας, ενώ οι πελάτες τους αντιμετωπίζουν με θετική διάθεση και τους θεωρούν αναπόσπαστο κομμάτι της επιχείρησης. Η εργασία αποδεικνύεται ότι εν μέρη συμβάλλει με τον τρόπο της στην αποδοχή των υποκειμένων από τους ημεδαπούς. Επίσης, αν και στην Αθήνα υπάρχουν πολλές επιλογές εργασίας ή επαρχία φαίνεται να παρέχει έναν πιο ποιοτικό εργασιακό βίο.

5^{ος} Θεματικός Άξονας – Κοινωνική Ζωή

Η κοινωνική ζωή και σχέσεις αναδεικνύουν τον βαθμό ένταξης και ενσωμάτωσης των ερωτώμενων στην κοινωνία. Μέσω της συνέντευξης και των απαντήσεων θα διαπιστωθεί αν οι ερωτώμενοι νιώθουν αποδεκτοί από τους ντόπιους και στον αντίποδα αν οι ίδιοι οι μετανάστες θέλουν και προσπαθούν να δημιουργήσουν σχέσεις μαζί τους. Η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα έχει βιώσει έντονα τον ρατσισμό και αισθάνονται ότι στην πραγματικότητα δεν γίνονται πλήρως αποδεκτοί. Τα περισσότερα αρνητικά σχόλια που έχουν δεχτεί σχετίζονται με την καταγωγή τους, το χρώμα δέρματος, την θρησκεία τους, ενώ πολλές φορές τους θεωρούν υπαίτιους για την μείωση των θέσεων

εργασίας, λέγοντας τους πως «κλέβουν» τις δουλειές από τους ντόπιους. Πολλές φορές αισθάνθηκαν ανεπιθύμητοι και πολλές φορές σκέφτηκαν να τα παρατήσουν και να γυρίσουν πίσω στην χώρα τους, η ανάγκη όμως της στήριξης της οικογένειάς τους και η προοπτική μιας καλύτερης ζωής τους απέτρεπε από μια τέτοια απόφαση. Μια απάντηση ενός ερωτώμενου υπήρξε η εξής: **«Πήγαινα μια φορά το μήνα στο σουπερ μάρκετ, δεν έβγαινα από το σπίτι πάρα μόνο για την δουλειά, όλοι με κοίταζαν περίεργα στο δρόμο, κάποιιοι με έβριζαν...», «Δύσκολη η ζωή στην Αθήνα και όλοι σε κοιτάνε περίεργα και σε βρίζουν. Εδώ τουλάχιστον είναι πιο ήρεμοι οι άνθρωποι...»**. Ο πρώτος ερωτώμενος μου αφηγήθηκε ένα περιστατικό, για μια ηλικιωμένη κυρία που της έπεσαν τα ψώνια έξω από το σουπερμάρκετ και όταν πήγε να την βοηθήσει, αυτή νόμιζε ότι θα την έκλεβε.

Ηλικιωμένη Κυρία: « Βοήθεια, αυτός θα μου πάρει τα λεφτά.»

Συνεντευξιαζόμενος: «Εγώ να σε βοηθήσω θέλω, όχι τα ψώνια σου».

Και συνεχίζει σε μένα λέγοντας, **«Ντράπηκα και έφυγα. Θα με πήγαιναν στην αστυνομία επειδή είμαι Πακιστανός, κανείς δεν θα πίστευε ότι πήγα να την βοηθήσω. Άσε που θα είχα προβλήματα και με το αφεντικό, μπορεί να με έδιωχνε, και τι θα έκανα μετά;...»**. Όσοι διαμένουν στην Ναύπακτο πολλά χρόνια νιώθουν περισσότερο προσαρμοσμένοι στην ευρύτερη κοινωνία. Έχουν αναπτύξει φιλίες και γνωριμίες με ντόπιους, κάτι το οποίο δεν υπήρχε τα πρώτα χρόνια διαμονής τους. Αρκετοί τους γνωρίζουν και τους προσφωνούν με τα ονόματά τους, ενώ πλέον μπορούν να βρεθούν σε έναν χώρο ψυχαγωγίας ή εστίασης χωρίς να αισθάνονται δακτυλοδεικτούμενοι σε μεγάλο βαθμό, πράγμα το οποίο παλαιότερα αποτελούσε «απαγορευτικό» για τους ίδιους **« Με φώναζαν Αλί στην αρχή επειδή είμαι Πακιστανός, δεν με είχαν ρωτήσει πως με λένε. Ένας συνάδελφος με ρώτησε μια μέρα αν με λένε Αλί και του είπα όχι. Μου ζήτησε συγγνώμη και από τότε με φώναζε με το όνομά μου. Το είπε και στο αφεντικό. Χάρηκα πολύ.»**. Εκτός από δύο άτομα, κανένας άλλος δεν έχει επισκεφτεί το σπίτι κάποιου πχ μια Κυριακή για να φάνε ή να είναι καλεσμένος σε μια κοινωνική εκδήλωση. Επίσης, τέσσερις από τους συνεντευξιαζόμενους δήλωσαν πως δεν τους αφορά η σχέση με τους ντόπιους πέραν από τον εργασιακό τομέα, μιας που ο λόγος που ήρθαν είναι πολύ συγκεκριμένος και εν μέρη πρόσκαιρος. Προτιμούν την παρέα με τους συγγάτοικους τους και την

επικοινωνία με την οικογένειά και φίλους μέσω των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης.

Στον αντίποδα, όσοι έχουν έρθει στην χώρα τα τελευταία πέντε χρόνια κάνουν πράγματα που οι «παλιότεροι» τα έκαναν με δυσκολία ή σχεδόν καθόλου. Κυρίως οι νέοι σε ηλικία θα βγουν βόλτα, θα πάνε για ψώνια, θα πάρουν το λεωφορείο να επισκεφθούν γειτονικές πόλεις χωρίς να δίνουν τόση πολύ σημασία στους γύρω και στα αρνητικά σχόλια που ίσως γίνονται εις βάρος τους. Προσπαθούν μέσω αυτού να εγκλιματιστούν και όσο το δυνατόν συντομότερα με τις νέες συνθήκες, διότι πιστεύουν πως αυτό θα γίνει η αφετηρία της προσαρμογής τους με την τοπική κοινωνία. Ο έκτος ερωτώμενος μου είπε: « *Μετά από ένα μήνα που δούλευα συνέχεια αποφάσισα να πάω για καφέ. Ο ξάδερφος μου είπε να μείνω σπίτι, αλλά εγώ δεν τον άκουσα. Αυτός έκανε δύο χρόνια να πάει κάπου. Δεν θα κάνω το ίδιο.*», άλλος « *Είναι όμορφη πόλη και μου αρέσει να κάνω βόλτα. Πηγαίνω σε ένα καφέ συνέχεια και όλοι με χαιρετάνε, νιώθω καλά, δεν θέλω να μένω όλο σπίτι...Μια μέρα θα φέρω και τον γιό μου να δει που έμενα τόσα χρόνια...*». Γενικότερα, μερικοί συγκρίνουν την διαμονή σε μεγαλύτερες πόλεις με την διαμονή στην επαρχία, θεωρώντας περισσότερο θετική την διαβίωση στην επαρχία παρά αρνητική ιδίως με το πέρασμα των χρόνων «*Ακριβή η ζωή στην Αθήνα, καθόλου εύκολη, μεγάλες αποστάσεις. Εδώ πιο καλύτερα και πιο φθηνά...*», « *Εδώ θα σου πουν και μία καλημέρα στο δρόμο, θα σου μιλήσουν και στο μανάβικο. Στην Αθήνα δεν είναι έτσι...*».

Μια μερίδα των ερωτώμενων πιστεύει πως η σταδιακή γνωριμία και εξοικείωση τους με τον γηγενή πληθυσμό μειώνει την ξενοφοβία απέναντί τους, και σταδιακά εντάσσονται στην ευρύτερη κοινωνία. Κύριος συντελεστής, για ακόμα μια φορά, είναι ο εργασιακός χώρος, αφού πολλοί αντιμετωπίζονται ως οι εργάτες του τάδε και αυτό τους προσδίδει μια μορφή αναγνωρισιμότητας. Εν μέρει και οι ίδιοι προτιμούν να αισθάνονται ότι ανήκουν κάπου, παρά να τους φέρονται σαν ξένο σώμα στην κοινωνία. Παρόλα αυτά, οφείλουμε να αναφέρουμε πως ούτε με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται ο ορθός τρόπος ένταξης των υποκειμένων και σαφώς μια μεγάλη μερίδα της τοπικής κοινωνίας δεν αποδέχεται καθόλου αυτή την πληθυσμιακή ομάδα, την απορρίπτει, την θεωρεί επικίνδυνη και ανεπιθύμητη.

Βέβαια, από την άλλη πλευρά υπάρχει και η μερίδα των υποκειμένων που αναζητά την μετεγκατάστασή σε μεγαλύτερες πόλεις όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και του

εξωτερικού. Κυριότεροι λόγοι αποτελούν οι διάφορες επιλογές στην εύρεση εργασίας, η άμεση και ευκολότερη πρόσβαση σε οργανώσεις και υπηρεσίες που σχετίζονται με τα θέματα της νόμιμης διαμονής τους στην χώρα, η επαφή τους με ομοεθνείς ή ομόθρησκους, ακόμα και η δυνατότητα ανεύρεσης χώρων εστίασης που σερβίρουν παρόμοιο φαγητό με αυτό της πατρίδας τους. Πολλές φορές τα δεδομένα αυτά γίνονται ανασταλτικοί παράγοντες για την δημιουργία συνδετικών δεσμών με τους ανθρώπους και τον τόπο διαμονής στην επαρχία. Ο δέκατος ερωτώμενος είπε *« Καλά είναι εδώ, αλλά προτιμώ την Αθήνα, έχεις ευκαιρίες για καλύτερη δουλειά. Έχω και πολλούς εκεί και μπορούμε να κάνουμε παρέα...»*. Άλλος *« Στο εξωτερικό είναι καλύτερα από δω. Βρίσκεις ότι δουλειά θες και τα λεφτά πιο πολλά. Καλύτερη ζωή...»*

Αυτό που αναφέρθηκε από τους περισσότερους ήταν το κομμάτι της θρησκείας. Η έλλειψη ενός χώρου τέλεσης των θρησκευτικών τους καθηκόντων είναι κάτι που αναζητούν και πολλές φορές κάνουν συνάξεις στα σπίτια μεταξύ τους για να προσευχηθούν, κυρίως σε έντονες θρησκευτικές περιόδους όπως το Ραμαζάνι. Άλλοι πηγαίνουν στην Αθήνα σε αυτοσχέδια τζαμί, ενώ μόλις δύο πιστεύουν αλλά δεν αποζητούν την επίσκεψη σε τζαμί, ούτε προσεύχονται καθημερινά. *« Καμιά φορά πάω στην Αθήνα, βρίσκομαι και με άλλους πιστούς, το έχω ανάγκη..»*, *«Δεν με απασχολεί η θρησκεία, πιστεύω, προσεύχομαι αλλά όποτε μπορώ...»*, *«Στο Ραμαζάνι φεύγω και πάω στο Πακιστάν...»*. Επιπλέον μερικοί δεν τηρούν τα όσα προστάζει η θρησκεία τους, ελάχιστοι από τους ερωτώμενους μένουν αυστηρά ακόλουθοί της. *« Όσα χρόνια είμαι εδώ δεν έχω πιεί αλκοόλ, οι συγγάτοικοί μου πίνουν που και που, εγώ καθόλου...»*, *« Ε μια φορά την βδομάδα θα πιούμε καμία μύρα, πίσω στην πατρίδα δεν πίνουμε όμως, απαγορεύεται...»*.

Η συζήτηση οδηγήθηκε και στην πανδημία και στα νέα δεδομένα που επέφερε, παρόλο που δεν υπήρχε στον οδηγό συνέντευξης. Φάνηκε πως η κατάσταση που δημιουργήθηκε τα τελευταία δύο χρόνια δημιούργησε αρκετά προβλήματα στους συνεντευξιζόμενους κυρίως σε οικονομικό επίπεδο. Πολλοί έχασαν πρόσθετες δουλειές που έκαναν πέραν της κύριας εργασίας τους εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων μετακίνησης και κάποιοι φοβήθηκαν πως ίσως απολυθούν εξαιτίας της μη ορθής λειτουργίας των επιχειρήσεων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην κατορθώσουν να υλοποιήσουν κάποια πράγματα που είχαν προγραμματίσει, όπως πχ την αγορά ενός μεταφορικού μέσου ή την μετακόμιση σε ένα καλύτερο σπίτι, ακόμα και την αναχώρησή τους από την χώρα. *« Κάθε Σάββατο και Κυριακή καθάριζα τα χωράφια*

κάποιου. Με τον κορονοϊό μου είπε να μη ξαναπάω μη τυχόν έχουμε προβλήματα με την αστυνομία...», άλλος « θα έκλεινα μια δουλειά σε άλλη πόλη, ακυρώθηκε λόγω του ιού...», «Έχω περάσει δύο κρίσεις, μια το 2013 και τώρα. Τώρα είναι πολύ χειρότερα...». Άλλοι πάλι στάθηκαν και στον κοινωνικό αντίκτυπο της πανδημίας και στον τρόπο που οι γύρω τους αντιμετώπιζαν. Με την έλευση της πανδημίας ένιωσαν ξανά σε έντονο βαθμό τον ρατσισμό και την καχυποψία στο βλέμμα των ανθρώπων. Επίσης, δυσκολεύτηκαν αρκετά στο ζήτημα με την αποστολή μηνυμάτων και την συμπλήρωση των εγγράφων. «Με κοίταζαν περίεργα λες και είχα κολλήσει κάτι. Είχα πολύ καιρό να νιώσω έτσι...», «Ευτυχώς μας βοήθησε ένας γείτονας τις πρώτες μέρες με τα χαρτιά, αλλιώς δεν θα μπορούσαμε να πάμε ούτε σουπερ μάρκετ...» Αξιίζει να αναφέρουμε, πως καλό θα ήταν να μελετηθούν εις βάθος οι οικονομικές αλλά και κοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες όπως και αυτή της παρούσας έρευνας.

6^{ος} Θεματικός Άξονας – Οικογένεια και Μελλοντικά Σχέδια

Το τελευταίο τμήμα της συνέντευξης σχετίζεται με την οικογένεια, τα μελλοντικά σχέδια και προσδοκίες των υποκειμένων, αλλά και με την ενδεχόμενη επιστροφή τους στην πατρίδα. Η μετανάστευση για την εξοικονόμηση χρημάτων με στόχο την δημιουργία μιας καλύτερης προοπτικής στο μέλλον σε προσωπικό και οικογενειακό επίπεδο αποδείχθηκε αναγκαστική λύση και αποτέλεσε τον κοινό παρονομαστή για όλους. Ωστόσο, η επιστροφή στο Πακιστάν, η σύνδεση με την οικογένεια και οι προσωπικοί στόχοι, δεν διαφαίνονται κοινά για όλους. Οι οικογενειάρχες συνεντευξιζόμενοι σκέφτονται κάποια στιγμή να επιστρέψουν στην οικογενειακή τους εστία. Βέβαια αν αναλογιστούμε το γεγονός πως δύο από τους ερωτώμενους βρίσκονται τα τελευταία είκοσι ένα χρόνια στην Ελλάδα κατανοούμε πως δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη στρατηγική επαναπατρισμού. Η επιστροφή ακόμα και για αυτούς που ήρθαν τα τελευταία έξι χρόνια στην χώρα είναι ένας στόχος πολύ μακροπρόθεσμος. Οι ερωτώμενοι που δεν είχαν καθόλου οικογένεια σκέφτονται να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες της Ευρώπης, ενώ κάποιοι κάνουν βραχυπρόθεσμα σχέδια χωρίς να σκέφτονται το μετέπειτα. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν κανείς δεν επιθυμεί να παραμείνει μόνιμα ή να φέρει την οικογένεια του στην περιοχή. Ωστόσο, και οι νόμοι της χώρας τους δεν επιτρέπει και πολλές μετακινήσεις κυρίως στις γυναίκες. Παράλληλα το καθεστώς παραμονής τους στην χώρα καθορίζει και τις μελλοντικές κινήσεις και επιλογές του καθενός. Ένας εκ των ερωτώμενων, έχει

συγγενή στην Σουηδία, ο οποίος είναι ιδιοκτήτης δικής του επιχείρησης. *« Θα μείνω λίγο χρόνια εδώ όπως ο θείος. Μετά θα πάω εκεί που είναι αυτός για δουλειά. Όλα είναι καλύτερα και τα λεφτά και η ζωή. Θα κάνω και οικογένεια, δεν ξέρω αν γυρίσω πίσω».* *«Για τα επόμενα δύο χρόνια θα μείνω στην Ελλάδα και μετά θα γυρίσω στην πόλη μου. Θέλω να ζήσω ήρεμα πλέον με την γυναίκα και τα τέσσερα παιδιά μου...»*, *« όλο λέω θα φύγω και θα γυρίσω και να που κάθομαι και λίγο ακόμα και λίγο ακόμα...»*. Υπάρχει και η μερίδα των ερωτώμενων που έχουν κόρες που πλησιάζουν σε ηλικία γάμου και της δημιουργίας οικογένειας. Αυτοί σκέφτονται ενδεχομένως σε μεγαλύτερο βαθμό την επιστροφή από τους άλλους. *« Η κόρη μου σε λίγο θα γίνει δεκαέξι ετών. Πρέπει σε ένα χρόνο να είμαι πίσω, να βρω το γαμπρό, να αποφασίσουμε αν θα σπουδάσει και όταν γίνει δεκαοχτώ να κάνει την δική της οικογένεια...»*.

Γενικότερα όμως. παρατηρείται μια κινητικότητα και μια ρευστότητα των υποκειμένων, δεν διακρίνεται η δημιουργία μιας σταθερής κατάστασης ακόμα και για αυτούς που διαμένουν πολλά χρόνια σε μια περιοχή. Υπάρχει μια διαρκής αναζήτηση για κάτι καλύτερο, κάτι περισσότερο με την σκέψη του επαναπατρισμού να φαντάζει μακρινή.

Όσοι άφησαν πίσω οικογένεια, σύζυγο, παιδιά, καθημερινά είναι στην σκέψη τους. Ο πρώτος ερωτώμενος βουρκωμένος αναφέρει, *«Μου λείπει πολύ η οικογένειά μου και κυρίως τα παιδιά μου, αλλά ξέρω πως ότι κάνω είναι γι' αυτούς, και το ξέρουν και αυτοί. Έχω τέσσερα παιδιά. Θέλω να γυρίσω πίσω κάποια στιγμή, να φτιάξω κάτι δικό μου, μια επιχείρηση στην πόλη μου, δεν θέλω τα παιδιά να περάσουν ότι πέρασα εγώ...»*. Το πρώτο καιρό έκανε πάνω από επτά χρόνια να δει την οικογένειά του. Μετέπειτα, έχοντας εξασφαλίσει τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα και φυσικά τα χρήματα επισκεπτόταν πιο συχνά την οικογένειά του. Πλέον, πηγαίνει δύο ως τρεις φορές τον χρόνο για περίπου ένα μήνα. *«Μου λείπουν όλοι πολύ, τώρα που έχω και ένα πρόβλημα υγείας ανησυχούν και αυτοί για μένα...»*. Άλλος πάλι ερωτώμενος δουλεύει ώστε να παντρευτεί την κοπέλα που αρραβωνιάστηκε πριν φύγει. *«Με περιμένει και αυτή και η οικογένεια της να γυρίσω, Φέτος θα παντρευτούμε, αλλά θα γυρίσω πίσω Ελλάδα για δουλειά για να μαζέψω λεφτά για το σπίτι που θα φτιάξω πίσω στην πατρίδα..»*. Άλλος πάλι απάντησε *« Δεν έχω σκοπό να γυρίσω πίσω. Θέλω να φύγω από δώ όσο πιο γρήγορα γίνεται και να πάω στην Ευρώπη. Το χωριό μου δεν έχει κάτι να μου προσφέρει..»* Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η

πρόσβαση στο διαδίκτυο ενισχύει ψυχολογικά και συναισθηματικά τα υποκείμενα. Πιο συγκεκριμένα η πρόσβαση στο διαδίκτυο, η δωρεάν επικοινωνία μέσω βίντεο κλήσης, τα δωρεάν μηνύματα και οι φωτογραφίες μέσω του διαδικτύου και των διάφορων εφαρμογών φέρνουν την οικογένεια ακόμα πιο κοντά. Τα μέλη μοιράζονται μέρα παρά μέρα τα νέα τους, βλέπουν ο ένας τον άλλον, η καθημερινότητα γίνεται καλύτερη και τα υποκείμενα δεν νιώθουν σε μεγάλο βαθμό μοναξιά και την αποξένωσή τους από την υπόλοιπη οικογένεια. Ένας συνεντευξιζόμενος είπε **«Πριν είκοσι χρόνια δεν μπορούσα να μιλήσω με την γυναίκα μου, ήταν πολύ άσχημα. Έστειλα γράμματα πολλές φορές μέσα στο μήνα ή έπαιρνα τηλέφωνο με κάρτα κάθε μέρα. Τώρα με μια βίντεο κλήση της μιλάω δύο φορές την μέρα. Βλέπω τα παιδιά μου, πως μεγαλώνουν, τι κάνουν. Έχω στείλει φωτογραφίες από την δουλειά, την Ναύπακτο, να ξέρουν και αυτοί που είμαι και τι κάνω. Νιώθω ωραία..»**, « **Τώρα με τον κορονοϊό δεν τους είδα για δύο χρόνια, και μου λείπουν πολύ. Σε δύο μήνες όμως θα πάω κοντά τους...**»

Σημαντικό είναι πως δεν έχουν αναφέρει στις οικογένειές τους αυτά που έχουν υποστεί κατά την διάρκεια του μεταναστευτικού τους βίου, διότι δεν θέλουν να τους στενοχωρήσουν να νιώσουν τύψεις. Σε κάθε επικοινωνία μαζί τους προσπαθούν να δείξουν την καλή πλευρά των πραγμάτων και επικεντρώνονται στην συζήτηση διαφόρων πραγμάτων. **« Η γυναίκα μου δεν θα μάθει ποτέ τι πέρασα για να φτάσω εδώ, δεν είναι σωστό, δεν πρέπει...»**, άλλος **« ότανμίλησα με την μάνα μου με ρώτησε αν όλα πήγα καλά, τι να της έλεγα ότι κοιμάμαι στο παγκάκι;..»**, **«Προσπαθώ να τους στηρίζω από το τηλέφωνο, να νιώθουν πως είμαι δίπλα τους και όχι μακριά τους...»** Ένας ερωτώμενος κατά την διάρκεια της συνέντευξης μου είπε: **«Πολλές φορές ένιωσα σα ζώο, τουλάχιστον τώρα ξέρουν πως με λένε και ότι είμαι άνθρωπος»**. Τέλος, οι πιο πολλοί δεν θέλουν κάποιο μέλος της οικογένειά τους να μεταναστεύσει κατά τον ίδιο τρόπο και για αυτό προσπαθούν μέσω της συλλογής των χρημάτων να τους στείλουν σχολείο και να μορφωθούν ώστε να τύχουν μιας καλύτερης τύχης στο μέλλον.

4.1 Περιορισμοί της Έρευνας

Παρόλο που η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τις καλύτερες δυνατές προοπτικές, αξίζει να αναφέρουμε πως υπήρξαν κάποιοι περιορισμοί ως προς την υλοποίηση της. Οι περιορισμοί που εντοπίστηκαν είναι οι εξής:

- Λόγω των εξαιρετικών συνθηκών που δημιούργησε η πανδημία του Covid19, αρκετές από τις συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω τηλεφώνου. Η έλλειψη διαπροσωπικής επαφής με το δείγμα ενδεχομένως να μείωσε την έκταση των απαντήσεων, αφού σε πολλές περιπτώσεις υπήρξαν απαντήσεις μονολεκτικές, είτε λίγων φράσεων.
- Η μη καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας και η ανάγκη από τρίτο άτομο να κάνει τον διερμηνέα ίσως να περιορίσει την διάθεση των υποκειμένων να ανοιχτούν και να μιλήσουν περισσότερο. Παρόλο που οι ερωτήσεις που τέθηκαν ήταν απλές και κατανοητές.
- Επίσης, για λόγους απορρήτου δεν αναγράψαμε τα είδη των επιχειρήσεων που εργάζονται οι ερωτώμενοι διότι είναι πολύ συγκεκριμένες και όλες με διαφορετικό αντικείμενο, οπότε θα φαινόταν πως στοχοποιούμε τον εκάστοτε εργοδότη.
- Τέλος, η ποιοτική έρευνα βασίζεται σε προσωπικές καταστάσεις και βιώματα του δείγματος έτσι τα αποτελέσματά της δεν θεωρούνται αντιπροσωπευτικά του γενικού πληθυσμού, αλλά ενός μέρους αυτού.

Συμπεράσματα

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να πραγματοποιήσουμε την σύνδεση των αποτελεσμάτων της έρευνας με την σχετική βιβλιογραφική θεωρία και ανασκόπηση, με σκοπό να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα. Αυτό που θέλουμε να εξετάσουμε είναι αν οι μετανάστες από το Πακιστάν που κατοικούν και εργάζονται στη πόλη της Ναυπάκτου έχουν ενταχθεί και ενσωματωθεί στην ευρύτερη τοπική κοινωνία.

Με βάση τις απαντήσεις που λάβαμε από το δείγμα παρατηρούμε πως η κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των υποκειμένων δεν έχουν επιτευχθεί, ωστόσο θα τολμούσαμε να πούμε πως βρίσκονται σε ένα αρκετά ενθαρρυντικό και καλό στάδιο. Μέσω των συνεντεύξεων αντιλαμβανόμαστε πως όσοι έφτασαν στην χώρα μας, και στην πόλη μας πριν είκοσι χρόνια βίωσαν τον ρατσισμό, την ξενοφοβία, περισσότερες κακουχίες, άσχημες συμπεριφορές και εκδηλώσεις μίσους, συγκριτικά με όλους όσους ήρθαν την τελευταία πενταετία που από ότι φάνηκε δεν βίωσαν τόσο ακραίες καταστάσεις σαν τους προγενέστερους τους. Ενδεχομένως και να μιλάμε για ένα χάσμα αντιμετώπισης και αντίληψης των πραγμάτων και των καταστάσεων του τότε και του τώρα όχι μόνο από την κοινωνία αλλά και από τους ίδιους μετανάστες. Ίσως να αναδεικνύεται μια αμφίδρομη αποδοχή και προσαρμογή η οποία δεν υπήρχε παλαιότερα. Βέβαια είναι γνωστό πως όσο περισσότερο διαμένεις σε έναν τόπο η ενσωμάτωση γίνεται σταδιακά πιο προσιτή, πράγμα το οποίο αποτελεί καίριο σημείο για τους πρόσφατα εγκατεστημένους στην χώρα. Σύμφωνα με τους Liari & Vougioukas (2009) οι μετανάστες συχνά περιθωριοποιούνται από τους κατοίκους των χωρών υποδοχής. Πρόκειται για μια εξέλιξη όμως που φαντάζει λογική αναλογικά με το κοινωνική δόμηση του προτύπου ζωής που έχουν οι μετανάστες από το Πακιστάν συγκριτικά με το πρότυπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας. Η διάσταση του τρόπου ζωής των δύο λαών δύναται να προκαλέσει συγκρουσιακές καταστάσεις όταν βρίσκονται σε κατάσταση αλληλεπίδρασης.

Αναλύοντας τους άξονες διαπιστώνουμε πως η διαδικασία της ένταξης είναι δύσκολη υπόθεση και χρονοβόρα. Η καταγωγή και η πολιτισμική διαφορά αποτέλεσαν σε πολλές περιπτώσεις ανασταλτικό παράγοντα για τα υποκείμενα τα πρώτα χρόνια διαμονής τους στην χώρα. Η προκατάληψη και ο ρατσισμός υπήρξαν στοιχεία που διόγκωσαν τη μη εύκολη πρόσβαση των ερωτώμενων στον κοινωνικό ιστό ενώ έγιναν

θύματα εκμετάλλευσης από τους γύρω τους. Οι ερωτώμενοι έχοντας ως στόχο την εξεύρεση οικονομικών πόρων, την αύξηση των χρημάτων, είτε για προσωπικούς, είτε για οικογενειακούς λόγους αναγκάστηκαν να γίνουν αποδέκτες κακών συμπεριφορών, παραμερίζοντας οποιαδήποτε άλλη ανάγκη τους. Σημαντικός αποδείχθηκε ο χώρος εργασίας μιας που διαδραματίζει καταλυτικό και καθοριστικό παράγοντα στην επαφή και την εν μέρη ενσωμάτωση των ερωτώμενων με την ευρύτερη κοινωνία, την εξοικείωση με την γλώσσα, και την δημιουργία κάποιων δεσμών. Ο εργασιακός τομέας απασχολεί ιδιαίτερα τους μετανάστες και είναι αυτός που εν τέλει προκαλεί σε μεγάλο βαθμό τη δυσαρέσκεια τους για την παραμονή τους στην Ελλάδα. Όπως επισημαίνουν οι μετανάστες οι ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης στην Ελλάδα είναι περιορισμένες και οι ιδανικότερες συνθήκες γι' αυτούς είναι στα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα. Σύμφωνα με τους Baum, et al. (2012) οι μετανάστες που βρίσκονται στις επαρχιακές πόλεις ασχολούνται με αγροτικές και χειρωνακτικές εργασίες σε πρωτογενή και δευτερογενή τομέα οι οποίες όχι μόνο είναι περιορισμένες, αλλά συχνά η ανάγκη τους για εργασία γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης.

Παρόλες τις αντιξοότητες ο επαναπατρισμός φαίνεται μακρινός, παρά τα λεγόμενα αρκετών ότι θέλουν να επιστρέψουν, ενώ η ελπίδα για έναν καλύτερο βίο παραμένει ζωντανή. Αυτό ίσως μας δίνει και το έναυσμα για να μελετήσουμε αν τελικά η μετανάστευση είναι μια διαδικασία που πραγματοποιείται για διαφόρους λόγους ανάγκης ή είναι ένας τρόπος ζωής. Επίσης, η πανδημία δημιούργησε ένα νέο πεδίο έρευνας που αξίζει να διερευνηθεί περεταίρω και να διαπιστωθούν οι επιπτώσεις της στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες όπως της συγκεκριμένης έρευνας. Ωστόσο, παρά τις δυστοκίες που προέκυψαν από την πανδημία σύμφωνα με τον Baldwin-Edwards (2005) η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα γνωρίζει μια διαρκή εξέλιξη. Οι μεταναστευτικές εισροές είναι έντονες και το Ελληνικό κράτος καλείται να καλύψει τις δυσκολίες που συναντούν οι νέοι κάτοικοι στους διάφορους τομείς του δημόσιου βίου. Οι πρώτες ανάγκες που καλύπτονται είναι η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η νοσοκομειακή κάλυψη και η τροφή και η διαμονή. Έτσι το ζήτημα της εργασίας που αποτελεί μια από τις βασικές επιδιώξεις των μεταναστών τίθεται σε δεύτερο πλάνο, με αποτέλεσμα συχνά να προκαλείται η δυσαρέσκειά τους.

Τέλος, ένα μείζον ζήτημα που απασχολεί έντονα την μεταναστευτική κοινότητα είναι αυτό της οικογένειας. Η πλειονότητα των μεταναστών είναι αποκομμένοι από την οικογένειά τους και η επικοινωνία καθίσταται δύσκολη έως και αδύνατη στις

περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν κακουχίες. Το ενδεχόμενο να μεταναστεύσει και η οικογένεια τους εντός του ελληνικού κράτους δεν είναι πιθανό καθώς η επιθυμία των περισσότερων είναι να κατοικήσουν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με καλύτερες απολαβές. Οι συνεκτικοί δεσμοί της οικογένειας στην πακιστανική κοινότητα είναι έντονοι και γι' αυτόν τον λόγο η μετανάστευση και ο προορισμός τους εξαρτάται πολλές φορές από τις παρακινήσεις των μεγαλύτερων μελών της οικογένειας που έχουν ήδη μεταναστεύσει. Παρόλα αυτά η δόμηση της οικογένειας είναι τέτοια που ο άντρας – σύζυγος μπορεί να απουσιάσει πολλά χρόνια σε μια ξένη χώρα και μόνο όταν κρίνει ότι οι συνθήκες διαμονής είναι ιδανικές θα ακολουθήσει και η υπόλοιπη οικογένεια. Σύμφωνα και με τον Triandafyllidou (2005) η δομή της οικογένειας των ανατολικών και αφρικανικών φυλών και επί της παρούσης της πακιστανικής οικογένειας είναι πολύ διαφορετική από την ελληνική και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον άντρα, ο οποίος καθορίζει την πορεία της οικογένειας ακόμα και ως προς την μετακίνησή της.

Ολοκληρώνοντας, η ένταξη και η ενσωμάτωση δεν είναι απλές διαδικασίες, και χρειάζονται αρκετό χρόνο για να επιτευχθούν στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Οι δύο αυτές έννοιες ταυτίζονται και συγχρονίζονται με τις εκάστοτε πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες και το υπόβαθρο που φέρουν οι λαοί και οι κοινωνίες. Για να μπορέσουν να επιτευχθούν σε ικανοποιητικό βαθμό οι στόχοι της ένταξης θα πρέπει το τελικό αποτέλεσμα να βρίσκει όλους τους κατοίκους της χώρας με εξασφαλισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η χώρα υποδοχής είναι υπεύθυνη για την ομαλή ένταξη των μεταναστών, για την πρόσβαση τους στα αγαθά και τις υπηρεσίες και για τον τρόπο αντιμετώπισής τους από τους ντόπιους. Στο πλαίσιο αυτό η καλλιέργεια και προώθηση της Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική από το κράτος υποδοχής καθώς είναι αυτή που διαμορφώνει τον τρόπο αλληλεπίδρασης των νέων πολιτισμικών ομάδων με τους ντόπιους. Στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικός και ο ρόλος των ίδιων των μεταναστών καθώς η ενεργή συμμετοχή και η θέληση της ένταξής τους στη χώρα υποδοχής είναι απαραίτητα συστατικά στοιχεία (Triadafilopoulos, 2012). Κάθε ομάδα ανθρώπων με άλλες πολιτισμικές ή κοινωνικές ή εθνικές καταβολές είναι διαφορετική και μοναδική, και ο σημαντικότερος παράγοντας στην ενσωμάτωσή τους είναι η ανθρώπινη βούληση και αποδοχή.

Βιβλιογραφία

- Antonopoulos, G.A. & Winterdyk, J.(2006). The Smuggling of Migrants in Greece, An Examination of its Social Organization, *European Journal of Criminology*
- Baldwin-Edwards, M. (2005). *Migration in the Middle East and the Mediterranean* (pp. 1-38). Geneva: Global Commission on International Migration.
- Baldwin-Eduards, M. (2008). Immigrants in Greece: Characteristics and issues of regional distribution. MMO Working Paper N.10. Athens: Mediterranean Migration Observatory. *University Research Insitute of Urban Environment and Human Resources Panteion University.*
- Baum, R., Frese, M., & Baron, R. (2012). *The Psychology of Entrepreneurship. Psychology Press.*
- Βλαχάδη, Μ. (2009). Μετανάστευση-κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτικές ένταξης στην Ελλάδα. Αθήνα: *Αυτοέκδοση.*
- Borjas, G. (2005). Native Internal Migration and the Labor Market Impact of Immigration. *Journal of Human Resources, University of Wisconsin Press,* 41(2).
- Γαβρόγλου Σ. (2001). "Μετανάστευση και ακροδεξιά αντίδραση στην Ευρώπη", στο Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μιχ., (επιμ.), "Μετανάστες και Μετανάστευση", Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, σελ. 87-88.
- Carrera S. (2006). "A comparison of integration programmes in the EU: Trends and Weaknesses", www.ceps.be, Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Cavounidis, J. (2003). Gendered patterns of migration to Greece. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 110*, 221-238.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2011). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας.* Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, W. J. (2011). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (μτφ. Ν. Κουβαράκου). Αθήνα: Έλλην. (Έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2008).

- Δασκαλάκης, Δ. (2014). *Ζητήματα Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Διάδραση.
- Δημουλάς Κ. (2006). "Παράμετροι ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην ελληνική κοινωνία : Η περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής" στο Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δεσπ. (επιμ.), "Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία", Εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Entzinger H., Biezeveld R. (2003). *"Benchmarking in Immigration Integration", European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, Erasmus Univ. of Rotterdam.*
- International Organization for Migration (IOM) and Migration Policy Institute (MPI) (2012). *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development: A Handbook for Policymakers and Practitioners in Home and Host Countries*. IOM, Geneva/MPI, Washington, DC.
- Ίσαρη, Φ & Πουρκός, Μ.(2015). Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας.
- Κανελλόπουλος Κ., Γρέγου Μ., Πετραλιάς Α. (2006). Παράνομοι μετανάστες στην Ελλάδα: κρατικές πολιτικές, τα χαρακτηριστικά και η κοινωνική τους θέση. *Εκδόσεις European Migration Network*.
- Κανελλόπουλος, Π. (2010). *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνθήκη της Λισσαβόνας. Ε΄ Έκδοση*. Εκδόσεις: Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
- Κασιμάτη, Κ. (2003). *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*. Αθήνα: Gutenberg
- Kuznetsov Y, Sabel C, (2008). Global Mobility of Talent from a Perspective of New Industrial Policy. Open Migration Chains and Diaspora Networks., στο βιβλίο *"The International Mobility of Talent. Types, Causes and Development Impact"*, επιμ. Solimano Andres, εκδ. Oxford University Press, 2008, σελ.85.
- Lazarescu, D.& Broersma, F. (2010) Νέες μεταναστευτικές διαδρομές. Πακιστανοί και Μπαγκλαντεσιανοί στην Ελλάδα [New migratory paths. Pakistanis and Bangladeshis in Greece]. In: Triandafyllidou, Anna; Maroukis, Thanos (eds)

- (2010). Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα [migration in 21st century Greece], Athens: *Kritiki, in Greek*, 2010. P. 381- 441.
- Leghari, I. U. (2009). Pakistani immigrants in Greece: from changing pattern of migration to Diaspora politics and transnationalism. 4th LSE PhD Symposium on Contemporary Greece. *London School of Economics*.
- Liapi, M., & Vouyioukas, A. (2009). Language skills, educational qualifications and professional skills. *Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society. A comparative Analysis. Summary, Results and Recommendations. Frankfurt am Main: Institute of social research at the Goethe University*, 18-33.
- Light, I., & Bhachu, P. (2004). *Immigration and Entrepreneurship: Culture, Capital, and Ethnic Networks*. Transaction Publishers.
- Λυμπεράκη Α., Πελαγίδης Θ., (2000). «Ο «φόβος του ξένου» στην αγορά εργασίας: ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη», Πόλις, Αθήνα, 2000.
- Μάρκος, Α.(2020). Εκπαιδευτική Έρευνα: Μέθοδοι Συλλογής και Ανάλυσης Δεδομένων. Διαθέσιμο στο <http://www.amarkos.gr/material/Week2.pdf>
- Μαρούδα, Μ. (2011). *Διερεύνηση του μαθησιακού περιβάλλοντος και του εκπαιδευτικού έργου στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης*. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε αυτά. Αθήνα.
- Maroukis, T. (2008). *Country report: Greece. Undocumented Migration, counting the uncountable: data and trends across Europe*. Athens, CLANDESTINO project.
- Ναζάκης, Χ., & Χλέτσος, Μ. (2001). *Μετανάστες και Μετανάστευση*. Αθήνα: Πατάκη.
- Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Σ. Μ., & Στεργίου, Λ. (2006). Προβληματισμοί μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Ευρώπη. *Εκπαίδευση & Επιστήμη*, 3, 276
- OECD. (2010). *OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship SMEs, Entrepreneurship and Innovation*. OECD Publishing.

- Οικονόμου, Χ. & Φερόνας, Α. (2006). *Οι εκτός των τειχών φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα : Εκδόσεις Διόνικος
- Παπαδάκη, Γ., Ο. & Παπαδάκη, Ε., (2010). *Η πολιτική διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Παπαδοπούλου Δ. (2006). "Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης" στο Μπάγκαβος Χ., Παπαδοπούλου Δ. "Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία", εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σελ. 299.
- Παπαδοπούλου, Δ. (2009). The influence of legal stay on the social integration of immigrants in Greece. *Social Cohesion and Development*, 4(1), 45-62.
- Παρασκευοπούλου – Κόλλια, Ε.Α (2008). *Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις*. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, Volume 4, Number 1.
- Penninx, R (2001). 'Immigrants and the dynamics of social exclusion - Lessons for anti-discrimination policies'. In: Flip Lindo and Mies van Niekerk, *Dedication and Detachment. Essays in Honour of Hans Vermeulen*. Amsterdam: *Het Spinhuis 2001*, 193-21.
- Penninx R. (2003). *Policy Brief prepared for and presented at the Greek Presidency Conference on "Managing Migration for the Benefit of Europe"*, May 15 & 16, 2003, Athens.
- Rauch, A., & Frese, M. (2012). Entrepreneurship as a key element in advancing the psychology of competitive advantage. *Industrial and Organizational Psychology*, 5(1), 108-111.
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα στον πραγματικό κόσμο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Salvanou, A., Kambouri, H., & Dermentzopoulos, C. (2009). *Culture, Identity and Movement: A Study in the Social Anthropology of the Everyday Life and Popular Representations of Migrants from Pakistan in Nea Ionia*. Athens: *John S. Latsis Public Benefit Foundation*. Sambaraju, R., McVitte, C., and Nolan, P.(2017). "This is an EU crisis requiring an EU solution": *Nation and*

transnational talk in negotiating warrants for further inclusion of refugees.
Journal of Community & Applied Social Psychology, 27(2), 168-178.

Σαμπατάκου Ε.Α. (2008). «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Συνιστώσες της Ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής» Αθήνα : *Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, ΙΜΕΠΟ.*

Saxenian, A. (2002, April-May). Transnational Communities and Evolution of Global Production Networks: The Case of Taiwan, China and India. *Special Issue on Global Production Networks.*

Σκούρτου, Ε. (2002). *Δίγλωσσοι Μαθητές στο ελληνικό Σχολείο.* Στο: *Επιστήμες Αγωγής, Θεμ. τεύχ. 2002.*

Τζήκας, Γ.(2005). *Ξενοφοβία, ρατσισμός και σχολείο –Ένα διαφορετικό παιδί στην τάξη μας.* Τα εκπαιδευτικά, 75-76, 124-141.

Tonchev, P. (2007). Asian Migrants in Greece: Origins, Status and Prospects. Institute of International Economic Relations., *Department of Asian Studies.*

Triandafyllidou, A. (2005). When, what and how is the nation? Lessons from Greece. *In When is the Nation?* (pp. 187-205). Routledge.

Triadafilopoulos, T. (2012). *Becoming multicultural: Immigration and the politics of membership in Canada and Germany.* UBC Press.

Τσαρδανίδης Χ. (2001). *Μετανάστευση και Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας»,* στο βιβλίο *«Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα»,* επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ. 231.

Τσιτσελίκης, Κ. (2007). *Η μειονοτική Εκπαίδευση της Θράκης, Νομικό καθεστώς, προβλήματα και προοπτικές.* ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μέτρο 1.1. ΕΠΕΑΕΚ II, Εκπαίδευση Μουσουλμανόπαιδων.

Φακιολάς Ρ. (2001). *"Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία"* στο Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ. (επιμ.), *"Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα"*; Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 144.

Τσιώλης, Γ. (2011). *Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πεδίο.

United Nations General Assembly (UNGA). (2012). *International migration and development*, Report of the Secretary-General, Sixtyseventh session, 31 July 2012, A/67/XXXX, United Nations General Assembly, New York.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2013), UNHCR Statistical Online Population Database. Available from www.unhcr.org/staisics/population data base (data extracted in January 2013). *Global Trends 2013*. UNHCR, Geneva.

Vlaeminck S. (2001, 2004). «Πολυγλωσσία και Εκπαιδευτικές Πολιτικές για τις Ξένες Γλώσσες στην Ελλάδα». Πρακτικά Συνεδρίου Πολιτικές Γλωσσικού Πλουραλισμού και Ξενόγλωσση Εκπαίδευση στην Ευρώπη”. Αθήνα

Χλέτσος, Μ., Κόλλιας, Χ., Συρακούλης, Κ., Παλαιολόγου, Σ., Θαλασσοχώρη, Χ., Μπουρδούβαλη, Β. & Πούλιου, Α., (2005). Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης: Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα, *Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παρακάτω παρατίθενται αναλυτικά οι άξονες της συνέντευξης:

1^{ος} Θεματικός Άξονας – Δημογραφικά Στοιχεία

- Ηλικία
- Οικογενειακή Κατάσταση
- Χώρα Προέλευσης
- Εκπαιδευτικό Επίπεδο – Χρήση άλλης ξένης γλώσσας

2^{ος} Θεματικός Άξονας – Μετανάστευση

- Ποιες είναι οι αιτίες που σας έκαναν να εγκαταλείψετε την πατρίδα σας;
- Με ποιον τρόπο φτάσατε στην Ελλάδα;
- Τι σας οδήγησε στην Ναύπακτο;
- Πως μάθατε την ελληνική γλώσσα;

3^{ος} Θεματικός Άξονας – Συνθήκες Διαβίωσης στην Ελλάδα

- Κατά την άφιξή σας στην Ελλάδα που μέινετε; Είχατε κάποιον γνωστό από την πατρίδα σας;
- Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν εύκολες ή δύσκολες;
- Πως καλύπτατε τις προσωπικές σας ανάγκες, όπως φαγητό, ρουχισμό, ύπνο;

4^{ος} Θεματικός Άξονας – Εργασία

- Πόσο δύσκολο ήταν να βρείτε δουλειά στην Ναύπακτο;
- Οι Έλληνες γενικότερα και οι Ναυπάκτιοι ειδικότερα σας βοήθησαν στην εγκατάσταση σας και στην εύρεση εργασίας;
- Πώς σας αντιμετώπιζαν οι εργοδότες και οι συναδέλφοί σας;
- Τι σχέση είχατε με τους άλλους εργάτες/ συναδέλφους;
- Οι οικονομικές απολαβές ήταν καλές;

5^{ος} Θεματικός Άξονας – Κοινωνική Ζωή

- Αισθανθήκατε ποτέ τον ρατσισμό λόγω της καταγωγής σας;
- Νιώσατε ποτέ ανεπιθύμητος στην Ναύπακτο;
- Μετά από δέκα χρόνια διαμονής σας στην Ναύπακτο, πιστεύεται ότι σας έχουν αποδεχτεί, όσοι στην αρχή είχαν αρνητική συμπεριφορά απέναντί σας;
- Έχει αναπτύξει φιλίες με άλλους Έλληνες;

6^{ος} Θεματικός Άξονας – Οικογένεια και Μελλοντικοί Στόχοι

- Σας λείπει η οικογένειά σας;
- Πόσο συχνά επισκέπτεστε την πατρίδα και την οικογένειά σας;
- Σκέφτεστε να γυρίσετε κάποια στιγμή πίσω στο Πακιστάν;
- Ποιοι είναι οι μελλοντικοί σας στόχοι;